

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Вадима Гетьмана
Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

Галузь знань

Спеціальність

«Управління фінансовим бізнесом»

07 «Управління та адміністрування»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

Ірина КРАСНОВА

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Людмила ПРИМОСТКА

(підпис) (ініціали, прізвище)

20__ р.

20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Самку Василю Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Оочної (денної) форми здобуття освіти

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи
на тему «Сучасні підходи до оцінки ризиків у фінансовому бізнесі»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "26" грудня 2025 р .№ 1926-ст

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах
Національного Банку України

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи класифікації та оцінки ризиків у фінансовому бізнесі – до 16.03.2026 р. (назва розділу)
Розділ 2	Аналіз сучасних підходів до оцінки ризиків у фінансовому бізнесі України – до 25.04.2026 р. (назва розділу)
Подача завершеної роботи науковому керівнику - до 11.05.2026 р.	
Об'єкт дослідження:	фінансові ризики
Предмет дослідження:	підходи та методи оцінки ризиків у фінансовому бізнесі.

Мета кваліфікаційної
бакалаврської роботи:

визначити сучасні методи оцінки ризиків в умовах невизначеності та практики їх імплементації у вітчизняну практику.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1

розкрити сутність, значення та функції системи управління фінансовими ризиками; зазначити основні види ризиків та їх ролі у забезпеченні стабільності фінансового бізнесу; окреслити форми та механізми оцінки ризиків, зазначити їх види та значення у прийнятті управлінських рішень; виокремити нормативно-правову базу та міжнародні стандарти, на базі яких функціонує ризик-менеджмент; розглянути місце центрального банку в системі нагляду; зазначити статус, повноваження та функції НБУ у сфері регулювання фінансових ризиків.

У розділі 2

охарактеризувати систему ідентифікації та моніторингу ризиків у фінансових установах; з відкритих джерел провести аналіз показників функціонування фінансового сектору України в контексті ризикозахищеності; розглянути динаміку ключових ризиків, порівняти основні показники стійкості за останні роки, окреслити структуру ризикових активів за видами та учасниками та ін.; дослідити проблеми функціонування систем оцінки ризиків та запропонувати шляхи їх вирішення; обґрунтувати перспективи розвитку методів оцінки ризиків в Україні, використовуючи досвід зарубіжних країн та постійне впровадження новітніх технологій.

Завдання підготував
науковий керівник

(підпис)

І.В. Краснова

(ініціали, прізвище)

«23» січня 2026 р.

Завдання одержав
здобувач

(підпис)

В.С. Самко

(ініціали, прізвище)

«25» січня 2026 р.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету фінансів
освітньо-професійної програми «Банківський бізнес»

(прізвище, ініціали)
на тему _____
(назва теми)

1. Актуальність теми: _____

2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: _____

3. Наявність самостійних розробок автора _____

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій _____ :

5. Наявність недоліків: _____

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту
перед ЕК: _____

Науковий керівник _____
(посада, учене звання, науковий ступінь)

“ ____ ” _____ 20__ р. _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 72 сторінки, 10 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 45 найменувань

«Сучасні підходи до оцінки ризиків у фінансовому бізнесі»

Об'єктом дослідження є фінансові ризики.

Предметом дослідження є підходи та методи оцінки ризиків у фінансовому бізнесі.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – визначити сучасні методи оцінки ризиків в умовах невизначеності та практики їх імплементації у вітчизняну практику.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити теоретичні засади щодо трактування фінансових ризиків;
- дослідити та систематизувати види фінансових загроз та ризиків и їх взаємозв'язок;
- охарактеризувати підходи до аналізу фінансових загроз;
- визначити методи зменшення фінансових загроз і контролю над ними;
- проаналізувати загальнодержавні та секторальні чинники зростання фінансових загроз підприємництва в Україні під час воєнного стану.
- визначити стратегічних напрямів імплементації результатів дослідження у практичну діяльність суб'єктів фінансового бізнесу

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Систематизація та узагальнення теоретичних підходів та методичного інструментарію виявлення фінансових ризиків.

Практичне значення отриманих результатів: досліджений у роботі методологічний інструментарій має виражену прикладну спрямованість і може бути ефективно залучений фахівцями-практиками під час ідентифікації, оцінки та мінімізації фінансових загроз в умовах воєнних ризиків та макроекономічної нестабільності.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2026.

Рік захисту роботи 2026.

Ключові слова: Моделювання ризиків, метод софт-обчислень, стрес-тестування, Value at Risk (VaR), Expected Shortfall (ES), кредитний скоринг.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ФІНАНСОВОМУ БІЗНЕСІ	6
1.1 Теоретичні підходи до розуміння сутності ризику у фінансовому секторі	6
1.2 Класифікація ризиків у фінансовому бізнесі	11
1.3 Методичні підходи до оцінки ризиків у фінансовому бізнесі	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ФІНАНСОВОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ	37
2.1 Аналіз динаміки фінансової стійкості банківського сектору України	37
2.2 Нормативно-методичні підходи НБУ до оцінки ризиків банків.....	46
2.3 Практична оцінка ризиків та стрес-тестування банківського сектору України	56
2.4 Основні проблеми оцінки ризиків у банківському секторі України	60
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

В умовах непередбачуваності для досягнення економічних результатів бізнесмен повинен розуміти, що варто не уникати неминучих загроз, а вміти ідентифікувати їх, аналізувати їхні обсяги та не допускати виходу за межі допустимих рівнів. Таким чином, особливу вагу має опанування базових технік ризик-менеджменту та визначення способів їхньої мінімізації. Теперішній стан економіки вирізняється стохастичністю, що спричиняє нестабільність векторів розвитку та ускладнення обставин, у яких вони функціонують. Це потребує безперервного покращення управлінських підходів як через впровадження інструментарію з різноманітних сфер пізнання, так і за допомогою посилення системності в регулятивних процесах. Курс на мультидисциплінарність урахування факторів невизначеності також притаманний науковим розвідкам у галузі контролю фінансових ризиків. Нині ця проблематика тісно пов'язана з такими сегментами, як підтримання фінансової стабільності, гарантування безпеки, теорія адаптивного контролю, та є фундаментом для всіх напрямів фінансового менеджменту. Водночас методологія управління фінансовими ризиками володіє специфічним інструментарієм, цілями та вектором, які неможливо повноцінно реалізувати лише в єдиних межах.

Отже, на поточному етапі функціонування надзвичайно актуальними стають завдання створення та впровадження у діяльність механізмів контролю фінансових ризиків на рівні суб'єктів господарювання як у монетарному, так і у виробничому секторах. Для компаній реальної економіки, які позбавлені можливості легко перерозподіляти загрози у часі чи просторі, на відміну від банківських установ, проблеми встановлення допустимих меж ризику, порогів фінансової стабільності, пошуку гармонії між прибутком і небезпекою, а також розробки дієвого набору управлінських заходів є вельми непростими. Врегулювання цих аспектів гальмується через низку факторів, серед яких - брак комплексної методології фінансового менеджменту, дефіцит специфічних засобів управління, що

використовуються в державах із потужними фондовими ринками, а також низький рівень сформованості інститутів фінансового посередництва.

Аналіз останніх наукових досліджень та праць. Істотний внесок у розроблення проблем управління фінансовим ризиком здійснено Примостка Л.О. [6], Лавренюк В.В. [9], Краснова І.В. [21], Демиденко Л.М. [4].

Українські вчені, такі як В.В. Вітлінський, О.В. Таран, Л.О. Примостка, В.В. Лавренюк, І.В. Краснова зробили вагомий вклад у формування теоретичних засад і практичних аспектів менеджменту фінансових ризиків. Водночас розв'язання цих завдань реалізується через наукові здобутки дослідників як іноземних країн, так і України, у галузях управління, економіки, фінансового аналізу, інвестицій та банківського сектору. Проте проблематика фінансових загроз в умовах воєнного стану вимагає додаткового вивчення.

Мета кваліфікаційної роботи – визначити сучасні методи оцінки ризиків в умовах невизначеності та практики їх імплементації у вітчизняну практику.

Згідно поставленої мети в роботі поставлено та вирішено наступні завдання:

- дослідити теоретичні засади щодо трактування фінансових ризиків;
- дослідити та систематизувати види фінансових загроз та ризиків и їх взаємозв'язок;
- охарактеризувати підходи до аналізу фінансових загроз;
- визначити методи зменшення фінансових загроз і контролю над ними;
- проаналізувати загальнодержавні та секторальні чинники зростання фінансових загроз підприємництва в Україні під час воєнного стану;
- визначити стратегічних напрямів імплементації результатів дослідження у практичну діяльність суб'єктів фінансового бізнесу.

Об'єктом дослідження є фінансові ризики.

Предметом дослідження є підходи та методи оцінки ризиків у фінансовому бізнесі.

Інформаційною базою дослідження становлять праці іноземних і

національних експертів, спрямовані на вивчення різноманітних граней фінансових загроз. Провідні тези дослідження ґрунтуються на методологічних засадах загальної теорії ризикології.

Методи дослідження. Під час підготовки кваліфікаційної роботи було використано методи: індукцію та дедукцію (досліджували конкретні дані, факти й категорії), порівняльний підхід (застосували задля виявлення окремих ознак і параметрів компанії на основі наявної звітної інформації), економіко-статистичний прийом (використали для проведення фінансових розрахунків), табличний спосіб (здіяли для структурування аналітичних викладок), графічний інструментарій (використали для візуалізації отриманих показників).

Практичне значення: досліджений у роботі методологічний інструментарій має виражену прикладну спрямованість і може бути ефективно залучений фахівцями-практиками під час ідентифікації, оцінки та мінімізації фінансових загроз в умовах воєнних ризиків та макроекономічної нестабільності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ФІНАНСОВОМУ БІЗНЕСІ

1.1 Теоретичні підходи щодо розуміння сутності ризику у фінансовому бізнесі

Кожен суб'єкт фінансового бізнесу, що функціонує в умовах ринкової конкуренції, піддається впливу ризиків, властивих усім господарюючим структурам. Проте специфіка фінансового бізнесу полягає у безперервному оперуванні грошовими коштами та капіталом юридичних і фізичних осіб. Оскільки ця діяльність нерозривно пов'язана з імовірністю як примноження, так і втрати фінансових ресурсів, вона є іманентно ризикованою.

Окрім загальноекономічних загрози, для фінансового бізнесу характерні специфічні фінансові ризики, які впливають безпосередньо з природи його операцій і становлять головну загрозу для стабільності самих компаній та їхніх клієнтів. Задля запобігання цим деструктивним чинникам необхідна злагоджена система ризик-менеджменту. Вона має інтегрувати ефективні прийоми, методи та аналітичні способи роботи вищого керівництва, що дозволяє в умовах високої невизначеності прогнозувати настання ризикових подій і вчасно вживати заходів для повного виключення або суттєвого зниження їхніх негативних наслідків.

Наявна значна кількість корпоративних загроз, які досліджуються та групуються за допомогою різноманітних класифікаційних ознак. Однією з найвагоміших категорій у системі загальнокорпоративних ризиків виступає саме фінансовий ризик.

У наукових джерелах відсутнє уніфіковане трактування поняття фінансового ризику. Проте дискусія бере початок із загальної дефініції категорії «ризик». У теорії виокремлюють два ключові підходи до розуміння суті ризику.

Перший - негативна концепція, що розглядає ризик виключно як небезпеку ймовірних збитків. Другий – нейтральна концепція, яка постулює, що ризик є не лише загрозою, а й шансом, тому він визначається як імовірність отримання підсумків, що не збігаються з планованими [3].

Отже, трактування ризику зумовлюється переважно обраним підходом до його суті, що може спричинити відмінні управлінські наслідки. За умови негативного сприйняття ключовим завданням керівників стає мінімізація ймовірних збитків та прагнення уникати ризикованих кроків задля стабілізації внутрішнього стану компанії. У другому випадку управлінці не лише намагатимуться зменшити втрати, а й спробують отримати вигоду від прийнятого ризику для зміцнення позицій фірми. Таким чином, фінансовий ризик, як і будь-який інший вид небезпеки, можна аналізувати через призму нейтрального або негативного погляду.

Фінансовий бізнес посідає центральне місце у системі ринкових відносин, оскільки забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів, трансформацію капіталу та підтримку безперервності господарських процесів. До основних суб'єктів фінансового бізнесу належать банківські установи, страхові компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки та інші фінансові посередники, діяльність яких безпосередньо пов'язана з управлінням грошовими потоками, активами та зобов'язаннями. Саме тому функціонування фінансового бізнесу відбувається в умовах постійної невизначеності, що формує підвищений рівень ризиковості фінансових операцій.

Сучасне суспільство дедалі частіше характеризується як «суспільство ризику», в якому процес створення економічної вартості супроводжується виникненням нових загроз для суб'єктів господарювання. У таких умовах фінансові установи змушені приймати ризики як обов'язковий елемент своєї діяльності, оскільки повне уникнення ризику фактично унеможлиблює отримання прибутку. Відповідно, ефективність фінансового бізнесу значною мірою залежить від здатності своєчасно ідентифікувати ризики, оцінювати їх рівень та підтримувати їх у межах допустимих значень[15].

Для фінансового бізнесу більш доцільним є комплексний підхід, згідно з яким ризик слід розглядати як імовірність зміни фінансового результату під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. У цьому контексті фінансовий ризик являє собою можливість втрати капіталу, доходу або ліквідності внаслідок зміни ринкових умов, помилок управління, дій контрагентів або макроекономічних коливань[16].

У вузькому значенні фінансовий ризик часто ототожнюється з ризиком фінансового левериджу, який виникає внаслідок використання позикових коштів у фінансуванні діяльності підприємства. Залучення зовнішнього капіталу створює додаткові можливості для розширення бізнесу, проте одночасно підвищує ймовірність втрати фінансової стійкості та виникнення неплатоспроможності. У більш широкому трактуванні фінансовий ризик охоплює всі можливі зміни фінансового стану суб'єкта господарювання, спричинені коливанням процентних ставок, валютних курсів, вартості фінансових інструментів, зміною ліквідності чи погіршенням платоспроможності контрагентів.

У наукових працях існують різноманітні погляди на дефініцію терміна «фінансовий ризик», через що його точне трактування потребує подальшої деталізації. Вивчення систематизації загроз та створення підходів до їхнього якісного й кількісного аналізу є об'єктом наукових пошуків як закордонних, так і вітчизняних фахівців. Зокрема, вагомий вклад у дослідження та менеджмент фінансових ризиків внесли Примостка Л.О. [6], Лавренюк В.В. [9], Краснова І.В. [21], Зоріна О.А. [7]. Значний фокус уваги спрямовано на аналіз природи фінансових небезпек, алгоритми їх вимірювання та інструменти мінімізації. Наявна значна кількість підходів до інтерпретації категорії «фінансовий ризик» (рис. 1.1).

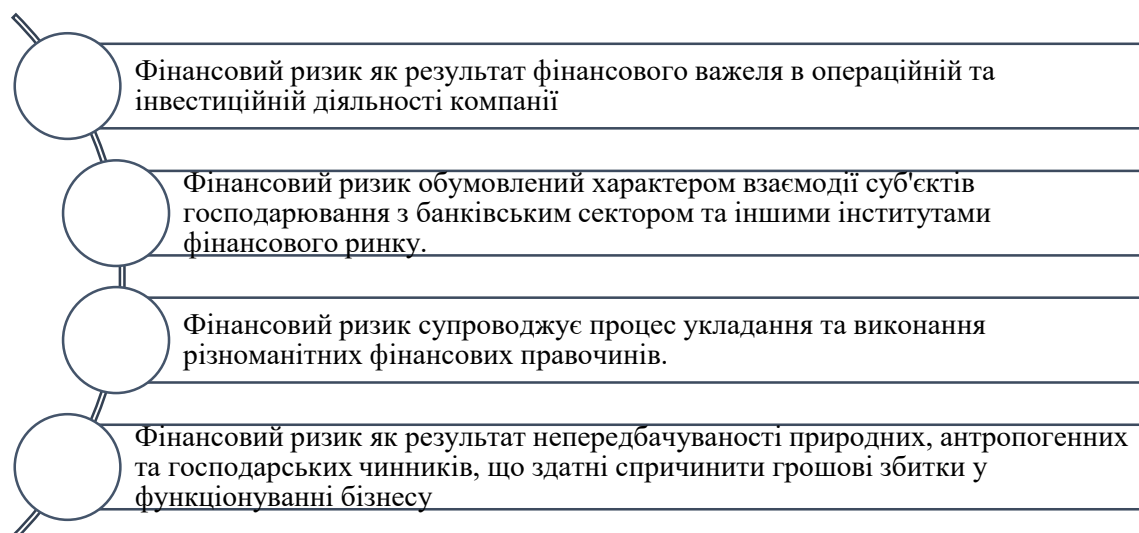

Рисунок 1.1 – Сучасні підходи до розуміння ризику

Джерело: складено автором на основі [8].

Варто зауважити, що фінансовий ризик у наведеному трактуванні є лише складовою загальнокорпоративного ризику, менеджмент якого охоплює три стадії: аналіз, регулювання та моніторинг [13, с. 12-15, 9, с. 44-55]. Існує чимало підходів до оцінювання загроз - одним із них виступає фінансовий аналіз, що може застосовуватися як на етапі ідентифікації ризиків, так і в процесі їхнього відстеження. Фінансовий аналіз є інструментарієм фінансового менеджменту, що базується на використанні різноманітних даних про минулу й поточну діяльність підприємства, а також про його теперішній і перспективний фінансовий стан.

Ільчук В. П. та Федоріва Ю. М. фінансові ризики розглядаються як ключову категорію функціонування банківських установ у сучасних умовах нестабільності. Автори підкреслюють, що поняття ризику загалом трактується як імовірність настання несприятливих подій, що можуть призвести до фінансових втрат або недоотримання очікуваного доходу [35, с. 145].

У межах фінансового бізнесу це визначення конкретизується, а саме фінансові ризики розглядаються як імовірність втрат фінансових ресурсів або погіршення фінансового стану банку під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників [35]. Таким чином, автори підкреслюють, що фінансові ризики мають комплексний характер і охоплюють усі напрями діяльності банку.

Важливою особливістю є розгляд фінансових ризиків як складової системи фінансової безпеки банку, що передбачає їх ідентифікацію, оцінювання та мінімізацію [35]. Це свідчить про інтегрований характер ризик-менеджменту, в якому ризик виступає не лише загрозою, а й об'єктом системного управління.

Особливість ризиків у фінансовому бізнесі полягає в тому, що вони мають системний характер і тісно взаємопов'язані між собою. Наприклад, погіршення якості кредитного портфеля банку може одночасно спричинити зростання ризику ліквідності, зниження прибутковості та посилення операційних загроз. Така взаємозалежність ускладнює процес управління ризиками та вимагає використання комплексного підходу до їх оцінки.

У практиці фінансового менеджменту ризик розглядається як невід'ємний елемент прийняття управлінських рішень. Будь-яке рішення щодо розміщення активів, залучення капіталу, кредитування клієнтів або інвестування супроводжується певним рівнем невизначеності. Саме тому основним завданням управління ризиками у фінансовому бізнесі є не повне усунення ризику, що є неможливим, а його оптимізація відповідно до стратегічних цілей установи та рівня допустимої ризиковості [17].

Важливим аспектом сучасного розуміння фінансового ризику є його динамічність. Якщо раніше основними джерелами ризику вважалися кредитні та ринкові фактори, то сьогодні значну роль відіграють цифровізація фінансового сектору, кіберзагрози, геополітична нестабільність та ESG-фактори. Це суттєво розширює зміст категорії фінансового ризику та потребує перегляду традиційних підходів до його трактування.

Таким чином, ризик у фінансовому бізнесі доцільно визначати як економічну категорію, що відображає ймовірність відхилення фактичних фінансових результатів від очікуваних під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Розуміння сутності ризику є необхідною передумовою для подальшої класифікації фінансових ризиків та вибору адекватних методів їх оцінювання, що становить основу ефективного функціонування фінансового бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища.

1.2 Класифікація ризиків фінансового бізнесу

Фінансовий бізнес характеризується високим рівнем чутливості до зовнішніх і внутрішніх факторів, що зумовлює необхідність систематизації ризиків для подальшого ефективного управління ними. Класифікація ризиків дозволяє не лише визначити джерела потенційних загроз, а й сформулювати методичну основу їх кількісного та якісного оцінювання.

Функціонування фінансового бізнесу супроводжується значною кількістю ризиків, що виникають у процесі здійснення банківських, інвестиційних, страхових та інших фінансових операцій. Для побудови ефективної системи управління ризиками важливого значення набуває їх систематизація, оскільки саме класифікація дозволяє визначити джерела загроз, характер їх впливу та обрати відповідні методи оцінювання. У фінансовому бізнесі ризики мають комплексний характер, оскільки зміни в одному сегменті фінансової системи можуть спричинити виникнення або посилення інших видів ризиків.

У сучасній економічній літературі класифікація ризиків фінансового бізнесу здійснюється за різними ознаками: за джерелом виникнення, сферою прояву, характером впливу, тривалістю дії та можливістю кількісного вимірювання. Проте, вважаємо, що найбільш доцільним є виділення тих ризиків, які безпосередньо впливають на прибутковість, ліквідність, капіталізацію та фінансову стійкість установи.

Важливим теоретико-практичним елементом дослідження є класифікація фінансових ризиків, яка повністю відображає сучасні реалії банківської діяльності. Зокрема, до базової структури ризиків інтегровано кредитний, ліквідний, операційний та ринковий ризики (включаючи його валютну складову) [35] (табл. 1.1). Зазначений підхід суворо узгоджується з міжнародними стандартами макропруденційного регулювання та дозволяє комплексно систематизувати ключові загрози залежно від ендогенних чи екзогенних джерел їх виникнення.

Таблиця 1.1 – Характеристика основних фінансових ризиків банківської установи

Вид ризику	Зміст ризику	Прояв в умовах воєнного стану
Кредитний	Імовірність невиконання позичальником зобов'язань перед банком	Зростання простроченої заборгованості, потреба в реструктуризації кредитів, погіршення якості застави
Ліквідності	Ризик нестачі коштів для своєчасного виконання зобов'язань	Зміна депозитної поведінки клієнтів, підвищення потреби в короткострокових ресурсах
Валютний	Можливі втрати через зміну валютного курсу	Коливання курсу, обмеження валютних операцій, зростання попиту на іноземну валюту
Процентний	Вплив зміни процентних ставок на доходи, витрати та вартість активів	Переоцінка вартості ресурсів, зміна маржі банку, складність довгострокового ціноутворення
Операційний	Втрати через збої процесів, систем, персоналу або зовнішні події	Кібератаки, перебої в роботі каналів обслуговування, підвищення витрат на безпеку

Джерело: Розроблено автором на основі [18, 33]

У сучасній банківській практиці кредитний ризик має динамічний характер і розглядається як об'єкт активного управління. Традиційні методи його оцінювання, що базуються переважно на фінансових показниках, доповнюються сучасними цифровими технологіями, зокрема аналізом великих даних, машинним навчанням і автоматизованими скоринговими моделями, що підвищує точність прогнозування дефолтів позичальників [33, с. 445–446].

Саме кредитний ризик є домінуючим у діяльності банківських установ, оскільки розміщення коштів у позичкові операції традиційно формує основу їхньої структури активів. Цей деструктивний чинник безпосередньо детермінує якісні характеристики кредитного портфеля, масштаби накопичення проблемної заборгованості та фінальні фінансові результати діяльності банку. Особливої гостроти зазначена загроза набуває в періоди макроекономічної нестабільності, коли стрімке зростання частки непрацюючих кредитів (NPL) змушує банки здійснювати масоване формування резервів під очікувані збитки, що суттєво вимиває прибутковість і дестабілізує операційну діяльність [35, с. 142-143].

Таким чином, кредитний ризик слід трактувати як комплексну економічну категорію, що відображає ймовірність фінансових втрат банку під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та потребує системного управління із застосуванням як традиційних, так і інноваційних інструментів ризик-менеджменту.

Ринковий ризик є одним із найбільш динамічних видів ризику, оскільки він безпосередньо залежить від щосекундних коливань на світових та локальних фінансових майданчиках. Системна структуризація ринкового ризику передбачає виокремлення його базових різновидів, серед яких ключове місце посідають процентний, валютний та фондовий ризики:

- процентний ризик виникає внаслідок змін ринкових процентних ставок і впливає на доходи та вартість активів банку;
- валютний ризик пов'язаний із коливаннями валютних курсів і визначається відкритою валютною позицією банку;
- фондовий ризик обумовлений змінами ринкової вартості цінних паперів і похідних фінансових інструментів. [20, с. 46–47]

У роботі Панченка К.С. визначено сутність ринкового ризику як ймовірності фінансових втрат унаслідок несприятливих змін ринкових параметрів, зокрема курсів валют, процентних ставок і вартості цінних паперів. Підкреслюється, що даний ризик безпосередньо пов'язаний із діяльністю банків на фінансових ринках та операціями, спрямованими на отримання спекулятивного доходу [20, с. 46].

Особливу увагу приділено методам оцінювання ринкового ризику. Зазначено, що ефективне управління ризиком передбачає не його уникнення, а своєчасне виявлення, кількісну оцінку та мінімізацію можливих втрат. Одним із ключових інструментів оцінювання виступає показник Value-at-Risk (VaR), який дозволяє визначити максимальний можливий рівень втрат за заданий період часу з певною ймовірністю [20, с. 47].

Встановлено, що застосування диференційованої системи лімітів постає основним інструментом мінімізації ринкового ризику. Практична реалізація цього

підходу вимагає впровадження лімітів VaR, обмежень поточних втрат та прибутків (stop-loss, take profit), нормативів відкритої валютної позиції, а також індикаторів чутливості до коливань відсоткових ставок (BPV). Комплексне залучення зазначеного інструментарію дозволяє утримувати параметри фінансової діяльності в межах заданого апетиту до ризику та блокувати масштабні деструктивні наслідки для капіталу [20, с. 47–48].

Варто зауважити, що для банківської системи України є особливо актуальним валютний ризик через високий рівень доларизації економіки та значну частку операцій в іноземній валюті. Коливання обмінного курсу можуть суттєво впливати як на вартість активів, так і на зобов'язання банків, що створює додаткові ризики для їх фінансової стійкості [35, с. 144–145].

Ринковий ризик характеризується складною внутрішньою структурою та інтегрує кілька критичних підвидів. В умовах загальної перманентної турбулентності фінансових ринків цей деструктивний фактор суттєво посилюється, оскільки різкі коливання макроекономічних індикаторів безпосередньо деформують поточну вартість активів та зобов'язань банківських установ. Відтак, ринковий ризик виступає ключовою детермінантою, що зумовлює високу волатильність фінансових результатів і стабільність генерування прибутків у банківському секторі [35, с. 143].

Ризик ліквідності вважається одним із найбільш критичних фінансових ризиків, причому подібні стани можуть бути наслідком неналежного контролю над іншими видами загроз [7]. Цей ризик відображає ймовірність неспроможності банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої поточні грошові зобов'язання. Даний деструктивний чинник є критичним для забезпечення безперервності операційної діяльності фінансової установи. Навіть за умови високої капіталізації та наявності достатнього сукупного обсягу активів, їхній низький рівень ліквідності здатний спровокувати гостру кризу платоспроможності. Генезис ризику ліквідності безпосередньо детермінований не лише дисбалансом структури активів і пасивів банку (касовими розривами), а й поведінковими патернами вкладників та загальною кон'юнктурою фінансового ринку. В умовах

макроекономічних шоків цей ризик характеризується лавиноподібною швидкістю матеріалізації, що створює передумови для розгортання системної кризи в усьому банківському секторі [35, с. 143-144].

Краснова І. В., Громницька І. Ю., Васьківська Н. О. описали ризик ліквідності як один із критичних банківських ризиків, який виникає через нездатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання. Підкреслюється, що кризи ліквідності мають низьку частоту, але значний вплив, що ускладнює їх прогнозування за допомогою традиційних статистичних методів і вимагає застосування спеціалізованих інструментів аналізу [21, с. 124].

Автори обґрунтовують необхідність використання стрес-тестування як основного інструменту оцінювання ризику ліквідності. Зазначено, що стрес-тестування дозволяє моделювати вплив негативних макроекономічних сценаріїв на фінансовий стан банків, оцінювати достатність капіталу та визначати вразливі місця у структурі активів і пасивів [21, с. 123]. У статті розглянуто основні підходи до проведення стрес-тестування, серед яких виділено методи «знизу-вгору» (bottom-up) та «зверху-вниз» (top-down), а також аналіз чутливості та сценарний аналіз. Сценарії стрес-тестування можуть бути історичними, гіпотетичними або базуватися на максимальних втратах, що дозволяє враховувати як реальні, так і потенційні кризові ситуації [21, с. 123-124]. Особливу увагу приділено побудові стресових сценаріїв ризику ліквідності, які включають внутрішньобанківські, системні та комбіновані кризи. До основних тригерів погіршення ліквідності віднесено відтік депозитів, зниження якості кредитного портфеля, девальвацію національної валюти та зростання вартості фондування [21, с. 128].

У роботі також розглянуто використання коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) як ключового показника оцінювання. Стрес-тестування здійснюється шляхом моделювання змін цього показника під впливом різних сценаріїв, що дозволяє визначити здатність банків виконувати нормативні вимоги та потребу у додатковому фінансуванні [21, с. 128-129].

Результати дослідження авторів свідчать, що банківська система України загалом має достатній рівень ліквідності, проте окремі групи банків демонструють

вразливість до стресових сценаріїв, особливо в частині валютної ліквідності. Це обумовлює необхідність удосконалення систем управління ризиками та диверсифікації джерел фінансування [21, с. 129-130]. Отже, автори роблять висновок, що ефективне оцінювання ризику ліквідності повинно базуватися на комплексному підході, який поєднує нормативні показники, стрес-тестування та аналіз взаємодії різних видів ризиків. Це сприяє підвищенню стійкості банківської системи та мінімізації негативних наслідків фінансових криз [21, с. 130].

Операційний ризик (ризик бізнес-процесів) являє собою різновид внутрішніх фінансових ризиків підприємства, що виникають у процесі здійснення бізнес-процесів та зумовлені недостатньою ефективністю управління, порушенням ліквідності, оборотності, прибутковості й фінансової стійкості підприємства. Даний ризик формується внаслідок дій або бездіяльності суб'єкта господарювання та проявляється у відхиленні фактичних результатів фінансово-господарської діяльності від запланованих показників, що може призводити до фінансових втрат, зниження ефективності діяльності підприємства та порушення стабільності його функціонування [6, с. 25–27].

Грушко В. І., Кузьмінський В. О., Пікуль О. В. зазначають, що в сучасних умовах значення операційного ризику суттєво зростає через цифровізацію банківської діяльності, розвиток онлайн-операцій та підвищення рівня кіберзагроз. Це обумовлює необхідність удосконалення підходів до його оцінювання та управління, зокрема шляхом використання сучасних технологічних рішень і автоматизованих систем моніторингу [22, с. 34].

Особливу увагу приділено еволюції підходів до оцінювання операційного ризику відповідно до рекомендацій Базельського комітету. Розглянуто основні методи визначення капіталу для покриття операційного ризику, зокрема базовий індикаторний підхід (BIA), стандартизований підхід (TSA), удосконалений підхід (AMA) та стандартизований підхід вимірювання (SMA). Зазначено, що кожен із підходів має свої переваги та недоліки, а їх застосування залежить від масштабу діяльності банку та рівня розвитку системи ризик-менеджменту [22, с. 32; 35-36]. Зазначено, що сучасні підходи до оцінювання операційного ризику передбачають

використання як фінансових показників (зокрема доходів банку), так і історичних даних про втрати, що дозволяє підвищити точність оцінки. Зокрема, у межах підходу SMA використовується поєднання бізнес-індикатора та внутрішнього мультиплікатора втрат, що забезпечує більш комплексне врахування ризиків [22, с. 36].

Окремо розглянуто особливості імплементації міжнародних стандартів в Україні. Зазначено, що Національний банк України поступово впроваджує вимоги Базель III, зокрема щодо обов'язкового формування капіталу для покриття операційного ризику. При цьому національна модель враховує специфіку банківської системи України, зокрема обмеженість статистичних даних та рівень розвитку внутрішніх систем управління ризиками [22, с. 37–38].

Отже, ефективне оцінювання операційного ризику є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості, безперервності функціонування фінансового бізнесу. Подальший розвиток методів оцінювання повинен бути спрямований на інтеграцію міжнародних стандартів, удосконалення аналітичних інструментів і формування культури ризик-менеджменту, орієнтованої на превентивне виявлення загроз [22, с. 38–39].

На тлі перманентних шоків природа ризиків зазнала якісних змін. Якщо раніше домінували фінансові ризики, що піддаються статистичному моделюванню (кредитний, ринковий, валютний), то сьогодні на перший план виходять загрози принципово іншого типу.

По-перше, зросла роль *геополітичних ризиків*, а саме санкційні обмеження, блокування активів, розрив ланцюгів постачання, репатріація капіталу. Ці ризики важко передбачити та кількісно оцінити в рамках традиційних моделей, оскільки вони мають дискретну, а не безперервну природу.

По-друге, системного значення набули *макрофінансові ризики*. Зокрема, стрімка зміна облікових ставок центральними банками (у 2022–2023 роках ФРС підвищила ставку з 0% до 5,5% за 16 місяців), боргові кризи суверенних позичальників, різкі девальвації валют. Жодна з цих подій не є «нормальним відхиленням» у розумінні Гауссового розподілу.

По-третє, в умовах воєнного стану в Україні та у світі в цілому, актуалізувалися *операційні ризики* нового типу, а саме руйнування критичної інфраструктури, кібератаки на фінансові установи, блекаути енергосистеми, фізичне знищення виробничих потужностей. В Україні ці ризики стали повсякденною реальністю для бізнесу (рис. 1.2).

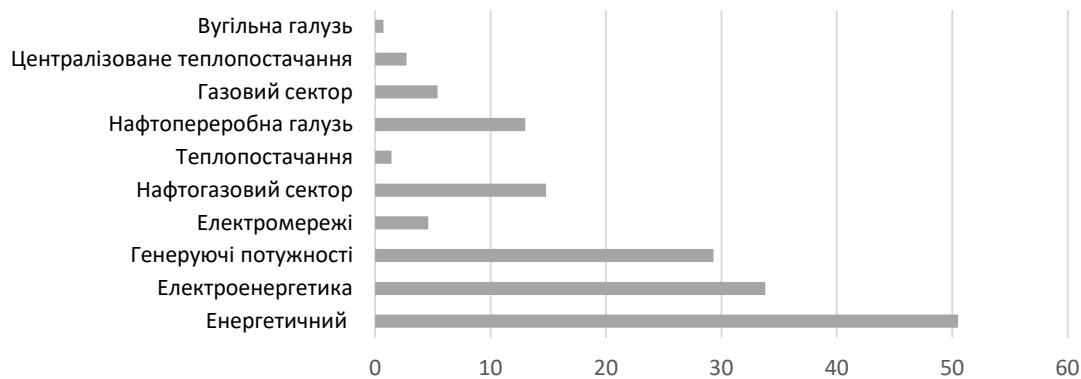

Рисунок 1.2 – Кількісні показники втрат різних галузей економіки України внаслідок війни (млрд. дол. США)

Джерело: створено автором на основі [42].

Аналізуючи рисунок 1.2 бачимо, що енергетичний комплекс став одним із найбільш постраждалих секторів економіки України, а загальна потреба в його відновленні оцінюється у 50,5 млрд дол. США. Найбільша частка цих коштів припадає на електроенергетику (33,8 млрд дол. США), де пріоритетом є відбудова генеруючих потужностей (29,3 млрд дол. США, або майже 58% від загальної потреби сектору) та мереж передачі й розподілу (4,6 млрд дол. США). Суттєвих збитків зазнав також нафтогазовий сектор, потреби якого у реконструкції інфраструктури та об'єктів видобутку оцінюються у 14,8 млрд дол. США, тоді як для систем централізованого теплопостачання ця сума становить 1,4 млрд дол. США.

Окрім прямих руйнувань, воєнні дії спричинили масштабні непрямі фінансові втрати в енергетичній галузі. Найбільший деструктивний удар понесла нафтопереробна сфера - 13,0 млрд дол. США, що зумовлено втратою внутрішніх потужностей та вимушеним переходом на імпорту. Непрямі втрати газового сектору

внаслідок скорочення видобутку та транспортування склали 5,4 млрд дол. США, а сфери теплопостачання та вугільної галузі - 2,7 млрд дол. США та 0,7 млрд дол. США відповідно. Загалом наведені індикатори підтверджують, що найбільший фінансовий тягар припадає на електроенергетику та нафтогазовий комплекс, відновлення яких є критичним фактором забезпечення енергетичної безпеки та економічної стабільності України [42].

По-четверте, унікальним викликом стала *ергодична невизначеність*, тобто ситуація, за якої минулі статистичні закономірності перестають бути надійним орієнтиром для прогнозування майбутнього через безпрецедентний характер подій, зокрема повномасштабну війну в Європі, глобальну пандемію та енергетичну кризу. В ергодичних процесах середнє значення, отримане в межах тривалого спостереження за однією траєкторією, збігається з ансамблевим середнім. Натомість в умовах радикальної невизначеності та структурних зламів така рівність порушується, що знижує надійність традиційних моделей прогнозування, побудованих на історичних даних [14].

По-п'яте, з'явилися *ESG-ризики* як новітня категорія фінансових ризиків. ESG-ризики є новітньою категорією фінансових ризиків, що виникають унаслідок впливу екологічних, соціальних та управлінських факторів на діяльність компанії, її фінансову стійкість, інвестиційну привабливість і репутацію. У сучасних умовах глобалізації та переходу до концепції сталого розвитку ESG-ризики стають важливим елементом системи управління фінансовими ризиками підприємства [17, с. 36].

До екологічних ризиків належать загрози, пов'язані зі зміною клімату, забрудненням довкілля, неефективним використанням природних ресурсів, збільшенням викидів CO₂ та посиленням екологічного регулювання. Такі ризики можуть призвести до додаткових витрат компанії, штрафних санкцій, зниження ринкової вартості та втрати конкурентних переваг. *Кліматичні ризики* з локальних перетворилися на глобальні. Аномальна спека, повені, лісові пожежі безпосередньо впливають на вартість активів та страхові моделі. За даними Swiss Re Institute, глобальні економічні втрати від природних катастроф у 2023 році перевищили 100

млрд дол. США.

Соціальні ризики охоплюють питання трудових відносин, захисту прав працівників, безпеки праці, взаємодії з суспільством, дотримання принципів соціальної відповідальності та репутаційних аспектів діяльності. Неврахування соціальних факторів може викликати конфлікти із працівниками, втрату довіри споживачів та інвесторів, що негативно впливає на фінансові результати компанії [17, с. 36–37].

Управлінські ризики пов'язані з якістю корпоративного управління, прозорістю звітності, ефективністю менеджменту, рівнем дотримання етичних норм та антикорупційних принципів. Недостатній рівень корпоративного управління здатний призвести до фінансових зловживань, втрати інвестицій та зниження вартості бізнесу.

Дослідження свідчать, що компанії з високими ESG-рейтингами характеризуються нижчим рівнем фінансових ризиків, вищою рентабельністю та кращим доступом до інвестиційних ресурсів. Інтеграція ESG-факторів у фінансові стратегії сприяє підвищенню стійкості компаній до зовнішніх кризових явищ, забезпечує довгострокове зростання та формує позитивну репутацію на ринку [17, с. 38].

Узагальнено нові фінансові ризики наведено в табл. 1.2 та на рис. 1.3.

Таблиця 1.2 – Нові сучасні ризики для фінансових активів

Категорія ризику	Конкретні прояви	Вплив на активи
Геополітичні	Санкції, блокування активів, розрив ланцюгів постачання	Знецінення, втрата ліквідності
Макрофінансові	Боргові кризи, різкі девальвації, зміна облікових ставок	Волатильність, дефолти
Операційні (воєнні)	Блекаути, кібератаки, руйнування інфраструктури	Переривання торгівлі, втрата доступу
ESG, кліматичні	Аномальна спека, повені, лісові пожежі	Знецінення активів, страхові виплати
Ергодична невизначеність	Минуле не є орієнтиром для майбутнього	Непрацездатність ретроспективних моделей

Джерело: складено автором на основі [16].

Таким чином, ESG-ризики можна визначити як сукупність потенційних

загроз фінансовій стабільності та розвитку компанії, що виникають через недотримання або недостатню інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських принципів у діяльність підприємства. Вони є невід’ємною складовою сучасної системи фінансового ризик-менеджменту та важливим чинником забезпечення сталого розвитку бізнесу.

Вважаємо за доцільне наголосити, що додатковим чинником трансформації управління фінансовими активами є поява нових класів інструментів. Йдеться насамперед про криптоактиви, токенизовані активи, інструменти вуглецевого ринку, зелені облігації та ESG-орієнтовані похідні фінансові інструменти. На відміну від традиційних акцій і облігацій, такі активи характеризуються складнішим ризиковим профілем. Він формується під впливом високої волатильності, обмеженої транспарентності, технологічних ризиків, недостатньої глибини ринку, нерівномірності регуляторного режиму між країнами та підвищеної чутливості до інформаційних шоків.

Рисунок 1.3 – Сучасні виклики, що породжують нові активи

Джерело: складено автором

Як зазначає В. Гавва, розвиток ринку цифрових фінансових активів супроводжується специфічними ризиками, що потребують удосконалення регуляторних підходів [44]. Водночас дослідження МВФ вказують на посилення синхронізації динаміки криптоактивів із традиційними фінансовими ринками, що

ускладнює їх використання як стабільного диверсифікаційного інструменту [45]. У періоди ринкового стресу вони здатні як синхронно знижуватися разом з іншими ризиковими активами, так і в окремих випадках виконувати функцію нетипового хеджу. Це не заперечує можливості використання стандартних показників, зокрема коефіцієнта Шарпа або моделей, побудованих на логіці CAPM, однак істотно обмежує їх пояснювальну та прогностичну силу. Відтак оцінювання таких активів потребує доповнення класичних метрик сценарним аналізом, стрес-тестуванням, оцінкою ліквідності, аналізом tail-risk, регуляторного ризику та технологічної вразливості.

Саме тому змінюється сам вектор управління фінансовими активами. Він поступово зміщується від орієнтації на максимізацію дохідності за прийнятного рівня ризику до більш комплексної ризик-орієнтованої логіки, у межах якої інвестор враховує не лише очікувану дохідність і волатильність, а й стійкість активу до кризових шоків, прозорість його ринкової інфраструктури, якість регулювання, ліквідність і здатність виконувати захисну або диверсифікаційну функцію в портфелі.

Саме тому змінюється сам вектор управління фінансовими активами — від максимізації дохідності за будь-яку ціну до свідомої ризик-орієнтованості.

Особливою рисою функціонування фінансового сектору є синергетичний та глибоко взаємопов'язаний характер фінансових ризиків. Реалізація одного деструктивного чинника здатна за принципом доміно спровокувати виникнення інших загроз, що формує масштабні системні виклики для банківської діяльності. Зокрема, критичне зростання кредитного ризику через масові дефолти позичальників автоматично транслюється у погіршення показників ліквідності фінансової установи та призводить до стрімкого зниження рівня достатності її капіталу [35].

Таким чином, фінансові ризики доцільно розглядати як комплексну економічну категорію, що відображає математичну ймовірність виникнення фінансових втрат або недоотримання прибутків у процесі діяльності банківських установ. Специфіка цих загроз полягає в їхньому системному, динамічному та

глибоко взаємопов'язаному характері, що об'єктивно вимагає їх повноцінної інтеграції в загальну систему фінансової безпеки банку. В умовах безпрецедентних сучасних викликів, насамперед дії воєнного стану, фінансові ризики набувають значно складнішої структури та підвищеної нелінійності, що актуалізує завдання з безперервного вдосконалення методологічних підходів до їхнього оцінювання та стратегічного управління.

1.3 Методичні підходи до оцінки ризиків у фінансовому бізнесі

Управління фінансовими ризиками за цих умов трансформується та потребує пошуку нових підходів до управління традиційними та новітніми ризиками, що має поєднувати превентивні та реактивні інструменти, та трансформуватися у ризик-орієнтоване управління. Превентивні інструменти спрямовані на недопущення надмірної концентрації ризиків. До них належать якісний аналіз позичальників, встановлення внутрішніх лімітів, диверсифікація кредитного портфеля, контроль валютної позиції та регулярний моніторинг ліквідності. Реактивні інструменти застосовуються тоді, коли ризик уже реалізується або має високу ймовірність реалізації. До них можна віднести реструктуризацію проблемних кредитів, формування резервів, перегляд графіків платежів, залучення додаткової ліквідності та посилення операційного контролю.

Важливо враховувати, що в умовах воєнного стану традиційні методи оцінювання ризиків не завжди достатні. Історичні дані можуть втрачати прогностну цінність, оскільки поведінка клієнтів і ринків змінюється швидше, ніж у мирний період. Саме тому банки мають активніше використовувати сценарний аналіз, стрес-тестування, експертні оцінки, внутрішні системи раннього попередження та регулярний перегляд ризик-політик. Методи мінімізації фінансових ризиків наведено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Напрями мінімізації фінансових ризиків банків в умовах воєнного стану

Напрямок мінімізації	Практичний зміст	Очікуваний результат
Стрес-тестування	Моделювання негативних сценаріїв: дефолти, відтік коштів, кібератаки, валютні шоки	Підвищення готовності банку до кризових ситуацій
Диверсифікація портфеля	Обмеження концентрації кредитів за галузями, регіонами, групами клієнтів	Зменшення залежності банку від окремих позичальників або секторів
Лімітування операцій	Встановлення внутрішніх меж за кредитами, валютними позиціями, інвестиціями	Контроль допустимого рівня ризику
Резервування	Формування резервів під очікувані кредитні втрати	Покриття можливих збитків і підтримання капіталу
Кіберстійкість	Захист інформаційних систем, резервні канали, навчання персоналу	Безперервність банківських операцій
Реструктуризація кредитів	Перегляд графіка платежів для життєздатних позичальників	Зниження ймовірності дефолту та збереження клієнтської бази

Джерело: складено автором.

Ефективне управління ризиками у фінансовому бізнесі неможливе без застосування науково обґрунтованих методів їх оцінювання. Саме оцінка ризиків дозволяє визначити рівень потенційних втрат, імовірність реалізації загроз та ступінь впливу окремих факторів на фінансову стійкість установи. У практиці фінансового менеджменту оцінювання ризиків є основою прийняття управлінських рішень щодо формування структури активів, оптимізації капіталу, підтримання ліквідності та забезпечення довгострокової платоспроможності.

Особливого значення цей процес набуває в контексті інтеграції національного фінансового сектору до світового економічного простору, де ключову роль у формуванні стандартів фінансової стабільності відіграє Міжнародний валютний фонд (МВФ). Рекомендації МВФ щодо впровадження інструментів макропруденційного регулювання, проведення регулярних стрес-тестів та оцінки системних ризиків (зокрема в межах програм FSAP — Financial Sector Assessment Program) стають обов'язковим орієнтиром для національних регуляторів [23].

У статті Чайковського Є. розглянуто підходи Міжнародного валютного

фонду до формування системи індикаторів фінансової стійкості. Зазначено, що МВФ пропонує використання двох груп показників – базових і рекомендованих, які охоплюють достатність капіталу, якість активів, ліквідність, прибутковість та чутливість до ринкових ризиків. Така система дозволяє комплексно оцінювати стан банківських установ і фінансового сектору загалом [24, с. 100].

Автор підкреслює, що в Україні застосовується обмежений набір індикаторів фінансової стійкості, який не повністю відповідає міжнародним стандартам. Зокрема, Національний банк України здійснює регулярний моніторинг лише частини показників, що знижує ефективність оцінювання фінансової стабільності банківської системи [24, с. 101].

У статті також розглянуто систему пруденційних нормативів, встановлених Національним банком України, які є обов'язковими для виконання всіма банками. До них належать нормативи капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування. Вони дозволяють контролювати фінансовий стан банків, однак орієнтовані переважно на оцінювання поточного стану та не завжди враховують перспективні ризики [24, с. 101–102].

Особливу увагу приділено аналізу фінансових показників діяльності банків, які поділяються на групи: показники капіталу, структури ресурсів, якості активів та динаміки активів і пасивів. Водночас підкреслюється, що такі показники відображають переважно ретроспективну інформацію і не дають змоги повною мірою прогнозувати майбутню фінансову стабільність.

Автор зазначає, що сучасні підходи до оцінювання фінансової стабільності повинні поєднувати кількісні та якісні методи аналізу, враховувати зовнішнє середовище функціонування банків та взаємозв'язок між різними факторами впливу. Це дозволяє більш точно оцінити рівень стійкості банківської системи [24, с. 101].

У висновках наголошується, що існуючі індикатори фінансової стійкості мають обмежену ефективність у виявленні кризових явищ, що може призводити до несвоєчасного реагування регулятора. У зв'язку з цим обґрунтовується необхідність удосконалення системи оцінювання шляхом її гармонізації з

міжнародними стандартами МВФ та впровадження комплексного підходу до аналізу фінансової стабільності банківської системи [24, с. 103].

Якщо методологія МВФ орієнтована переважно на макропруденційний аналіз та оцінку системних загроз для стабільності цілих країн, то на рівні окремих компаній інструментарій адаптується під конкретні комерційні завдання.

У фінансовому бізнесі застосовуються кількісні та якісні методичні підходи до оцінки ризиків, які дозволяють комплексно досліджувати як окремі види ризиків, так і загальний рівень ризиковості діяльності. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку фінансового ризик-менеджменту, де інтеграція різних типів методів є необхідною умовою підвищення точності оцінки ризиків та ефективності управлінських рішень [25, с. 168].

Використання інтегрального показника кредитного ризику (CRI), який об'єднує декілька фінансових коефіцієнтів із відповідними вагами. Такий підхід дозволяє отримати узагальнену оцінку ризику та підвищити об'єктивність аналізу. Також до кількісних методів віднесено використання стрес-тестування, сценарного аналізу та адаптивних моделей прогнозування, які враховують зміни макроекономічного середовища та дозволяють оцінювати поведінку ризику в кризових умовах [25, с. 168; 172].

Використання якісних методів оцінювання ризиків також важливе, тому що вони доповнюють формалізовані моделі. До таких методів належить оцінка репутації позичальника, аналіз бізнес-моделі, галузевих умов діяльності, а також зовнішніх макроекономічних факторів. Автори підкреслюють, що врахування нематеріальних чинників дозволяє зменшити інформаційну асиметрію між банком і клієнтом та підвищити достовірність оцінки кредитного ризику.

Важливим аспектом є те, що якісний аналіз використовується не ізольовано, а в інтеграції з кількісними показниками. Такий синергетичний підхід формує багатовимірну модель оцінки ризику, що дозволяє враховувати як фінансові параметри, так і поведінкові та ринкові характеристики позичальників [25, с. 170].

Окремо варто відзначити роль цифрових технологій у поєднанні якісних і кількісних методів. Деякі класично моделі віддалилися від сучасних трендів у

пошуку ризиків (табл. 1.4). Бажані в використанні великих даних, автоматизованих систем моніторингу та адаптивних алгоритмів, які забезпечують обробку значних обсягів інформації та підвищують оперативність прийняття рішень. Це дозволяє інтегрувати різнорідні дані (як кількісні, так і якісні) у єдину систему оцінювання ризиків [25, с. 169].

Таблиця 1.4 – Порівняння класичних та сучасних моделей управління ризиками

Критерій	Класичні моделі (CAPM, Марковіц, Шарп)	Сучасні підходи (антикрихкість, CVaR, ML)
Розподіл доходностей	Нормальний (Гауссів)	Важкі хвости, асиметрія, експес
Кореляція між активами	Стаціонарна	Зростає під час шоків
Бета-коефіцієнт	Стабільний	Динамічний, значний розмах
Хвостові ризики	Ігноруються	Враховуються (CVaR, стрес-тести)
Роль ШІ	Не передбачена	Безперервний моніторинг
Адаптація до шоків	Низька	Висока (антикрихкість)

Джерело: складено авторами

Для подолання аналітичних обмежень при відборі найефективніших інвестицій впроваджуються моделі покрокового порівняння грошових потоків. Деталізація цього алгоритму полягає в аналізі інкрементальних (приростних) фінансових потоків між альтернативними активами. Цей метод є безальтернативним у ситуаціях, коли базові критерії – чиста теперішня вартість (NPV) та внутрішня норма прибутковості (IRR) – генерують суперечливі результати через різницю в масштабах інвестицій або нетипові умови реінвестування [2].

У відповідь на ці виклики, відмовившись від застарілої парадигми простої максимізації прибутку при фіксованому ризику, сучасні учасники ринку формують портфелі за принципом «антикрихкості» (Н. Талеб). На відміну від звичайної стійкості, антикрихка модель управління передбачає такий розподіл капіталу (зокрема через використання деривативів), який дозволяє активам не лише пасивно

витримувати системні потрясіння, але й активно капіталізувати надмірну ринкову волатильність [1].

Одним із базових методів оцінювання ризиків у фінансовому бізнесі є коефіцієнтний аналіз, який ґрунтується на використанні даних фінансової звітності. Серед методів, що дозволяють визначити ризиковість фінансового бізнесу виділимо наступні.

Для оцінки ризику структури капіталу застосовується коефіцієнт фінансового левериджу. Даний показник виступає ключовим індикатором рівня фінансового ризику, оскільки відображає залежність банку від залучених ресурсів та його здатність протистояти можливим втратам [26, с. 183].

З методичної точки зору коефіцієнт фінансового левериджу визначається як співвідношення основного капіталу до загального обсягу активів банку без урахування їх ризиковості. Такий підхід відповідає рекомендаціям Базель III та використовується як доповнення до ризик-орієнтованих показників, зокрема коефіцієнта адекватності капіталу.

У контексті кількісних методів оцінювання ризиків, леверидж-коефіцієнт є простим, але ефективним інструментом вимірювання фінансової стійкості. Його перевагою є незалежність від складних моделей оцінки ризиків активів, що дозволяє уникнути викривлення результатів унаслідок помилок у визначенні їх ризиковості. У статті Дорошенко Н. О., Дубініної С. Д зазначено, що нормативне значення цього показника становить не менше 3%, тоді як фактичний рівень для банків України у 2023 році досягав близько 8%, що свідчить про достатній запас фінансової стійкості [26, с. 183].

З позиції оцінювання ризиків фінансового бізнесу, високий рівень левериджу (тобто низький коефіцієнт) означає підвищену залежність від зовнішнього фінансування та, відповідно, зростання ризику неплатоспроможності. Натомість підвищення коефіцієнта левериджу (тобто зростання частки власного капіталу) знижує ризики, але може обмежувати рентабельність власного капіталу (ROE), що створює дилему між прибутковістю та стабільністю [26, с. 180; 183].

У межах методичних підходів до оцінювання ризиків леверидж-коефіцієнт

використовується як елемент комплексної системи показників, що включає також показники ліквідності, прибутковості та адекватності капіталу. Такий підхід дозволяє:

- оцінити структуру фінансування банку;
- визначити рівень фінансової залежності;
- виявити потенційні загрози втрати платоспроможності;
- забезпечити контроль за надмірним зростанням активів за рахунок

позикових коштів.

Важливим є те, що у статті підкреслюється необхідність поєднання леверидж-коефіцієнта з іншими ризик-орієнтованими показниками. Зокрема, на відміну від CAR, який враховує ризиковість активів, leverage ratio виконує функцію «захисного бар'єру», обмежуючи загальний рівень боргового навантаження незалежно від структури активів.

З точки зору якісних аспектів оцінювання ризиків, значення коефіцієнта фінансового левериджу інтерпретується у взаємозв'язку з макроекономічними умовами, політикою регулятора та стратегією банку. У статті зазначено, що зростання капіталізації банків у 2023 році було зумовлено як внутрішніми факторами (реінвестування прибутку, зменшення частки проблемних кредитів), так і зовнішніми регуляторними вимогами [26, с. 183].

Таким чином, використання коефіцієнта фінансового левереджа забезпечує додатковий рівень контролю за фінансовою стійкістю банків та дозволяє мінімізувати системні ризики. У поєднанні з іншими кількісними та якісними методами він формує комплексний підхід до оцінювання ризиків, що відповідає сучасним вимогам банківського регулювання та практики ризик-менеджменту.

Ліквідність визначається як здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання та забезпечувати потреби клієнтів у грошових коштах, що підкреслює її базову роль у мінімізації ризику неплатоспроможності [27, с. 202].

З методичного погляду запропоновано багаторівневий підхід до оцінювання ліквідності, що поєднує різні аналітичні методи та групи показників. Він включає:

- коефіцієнтні показники ліквідності;

- показники грошових потоків;
- індикатори чистого вибуття зобов'язань;
- ринкові сигнали зміни платоспроможності [27, с. 204–205].

У контексті кількісних методів оцінювання ризиків ключове значення має коефіцієнтний аналіз ліквідності балансу. Він базується на співвідношенні ліквідних активів і зобов'язань банку та дозволяє оцінити здатність установи покривати свої короткострокові зобов'язання. Перевагою цього підходу є його універсальність і можливість застосування як у внутрішньому, так і у зовнішньому аналізі, зокрема рейтинговими агентствами.

Оскільки традиційний коефіцієнтний підхід не здатний повноцінно врахувати динаміку руху коштів, виникає необхідність застосування аналізу грошових потоків. Він дозволяє зафіксувати реальні вхідні та вихідні фінансові потоки банку на визначену дату, забезпечуючи точніше прогнозування ризику ліквідності. Головним недоліком цього підходу є висока залежність від внутрішньої інформації, що суттєво обмежує можливості його використання для зовнішнього оцінювання.

Ще одним важливим кількісним індикатором є оцінка величини чистого вибуття зобов'язань, яка дозволяє визначити обсяг ліквідних коштів, необхідних банку в умовах стресових сценаріїв. Даний метод безпосередньо пов'язаний із ризик-орієнтованим підходом, оскільки враховує можливість раптового відтоку ресурсів і дає змогу оцінити стійкість банку до кризових явищ [27, с. 205].

У контексті якісних методів оцінювання ризиків (табл. 1.5) особлива увага приділяється аналізу факторів впливу на ліквідність, які доцільно поділити на зовнішні та внутрішні. До першої групи належать макроекономічні умови, монетарна політика центрального банку та загальний стан фінансових ринків. Внутрішні фактори охоплюють структуру активів і пасивів, якість менеджменту, репутацію банку та достатність його капіталу [27, с. 203-204].

Таблиця 1.5 – Методи оцінки ризиків та їхні ключові характеристики

Метод	Який ризик оцінює	Сутність методу	Перевага
Скоринг	Кредитний ризик	Оцінює позичальника за системою показників	Швидкість і стандартизація
ECL-модель	Кредитний ризик	Визначає очікувані кредитні збитки	Дає змогу заздалегідь формувати резерви
VaR	Ринковий ризик	Оцінює можливий розмір втрат	Дає кількісну оцінку ринкового ризику
GAP-аналіз	Ліквідність, процентний ризик	Порівнює активи і зобов'язання за строками	Виявляє розриви у балансі банку
Стрес-тестування	Комплексні ризики	Моделює кризові умови	Показує стійкість банку до шоків
Сценарний аналіз	Стратегічні та фінансові ризики	Порівнює кілька варіантів розвитку подій	Допомагає ухвалювати управлінські рішення
Data-driven моделі	Кредитний, операційний, шахрайський ризик	Використовують великі масиви даних і машинне навчання	Підвищують точність виявлення ризиків

Джерело: складено авторами

Зазначена класифікація дозволяє врахувати не лише формалізовані показники, а й загальний контекст функціонування фінансової установи, що є критично важливим для адекватної оцінки ризиків. При цьому збалансованість активів і пасивів за строками та обсягами виступає одним із ключових критеріїв ліквідності й безпосередньо визначає рівень відповідного ризику [27, с. 202].

Важливим аспектом є інтеграція показників ліквідності в загальну систему управління ризиками. Ефективний менеджмент у цій сфері передбачає постійний моніторинг факторів впливу, системний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, а також розробку управлінських рішень щодо оптимізації структури балансу. Такий підхід дозволяє фінансовій установі своєчасно реагувати на ринкові зміни та мінімізувати потенційні втрати [27, с. 203].

Першочерговим завданням при цьому є досягнення оптимального балансу

між ліквідністю та прибутковістю, оскільки надмірна ліквідність знижує ефективність використання ресурсів, а її дефіцит критично підвищує ризик неплатоспроможності. Таким чином, ліквідність доцільно розглядати не лише як статичний показник стійкості, а як динамічний об'єкт стратегічного управління ризиками [27, с. 204].

Ліквідність банків виступає ключовим елементом їхньої фінансової стійкості та є одним із базових об'єктів оцінювання ризиків у фінансовому бізнесі. Для підвищення точності аналізу ліквідності та ефективного прогнозування можливих кризових явищ виникає об'єктивна необхідність застосування сучасних статистичних методів.

У межах кількісного статистичного підходу оцінювання ліквідності здійснюється через систему фінансових коефіцієнтів, які відображають співвідношення ліквідних активів і зобов'язань банку. Застосування цього підходу дозволяє проводити порівняльний аналіз діяльності різних фінансових установ, а також чітко визначати їхні позиції відносно встановлених нормативних значень [28, с. 9].

Разом із тим варто зважати на обмеженість коефіцієнтного аналізу, оскільки він має статичний характер і не відображає динаміку змін ліквідності фінансової установи. З огляду на це, доцільно застосовувати розширені статистичні методи, які дозволяють здійснити глибоке та комплексне оцінювання ризику ліквідності [28, с. 8-9].

Зокрема, у межах дослідження виокремлено такі статистичні підходи:

- регресійний аналіз, який використовується для визначення залежності ліквідності банків від макроекономічних факторів (інфляції, процентних ставок, економічного зростання) [28, с. 10];
- аналіз часових рядів, що дає можливість прогнозувати зміни ліквідності на основі історичних даних і виявляти тренди її розвитку [28, с. 10];
- кластерний аналіз, який дозволяє групувати банки за рівнем ліквідності та ризику, виявляючи слабкі та стійкі сегменти банківської системи [28, с. 10];

– байєсівські методи, що застосовуються для оцінювання ймовірності настання криз ліквідності в умовах невизначеності [28, с. 11].

Особливе місце в системі оцінювання посідає стрес-тестування, яке виступає ефективним статистичним інструментом аналізу ризику ліквідності. Цей метод базується на моделюванні екстремальних сценаріїв (зокрема, масового відтоку депозитів чи суттєвого погіршення якості активів) і дозволяє визначити рівень стійкості банку до потенційних кризових ситуацій [28].

У межах системного підходу ліквідність також інтегрується у комплексні рейтингові та аналітичні моделі, зокрема:

- система SEER Rating, яка враховує ліквідність поряд із капіталом і прибутковістю;
- система SCOR, що використовує великі масиви статистичних даних для моніторингу фінансового стану банків;
- методологія SAABA, яка дозволяє оцінювати вплив макроекономічних факторів на ліквідність і ризику банків [28, с. 11–12].

Результати дослідження динамічних тенденцій вказують на те, що період 2020-2023 років характеризувався високою волатильністю ліквідності банківського сектору через макроекономічні та геополітичні шоки. Водночас у 2023 році зафіксовано вихід на траєкторію відновлення: рівень ліквідності зріс, ключовим драйвером чого стало збільшення обсягів залучених коштів клієнтів [28, с. 12].

З методичної точки зору важливим є те, що статистичні підходи забезпечують прогностичний характер оцінювання ризиків, що дозволяє:

- виявляти потенційні проблеми ліквідності на ранніх стадіях;
- оцінювати ймовірність кризових ситуацій;
- моделювати сценарії розвитку банківської системи;
- підвищувати ефективність управління ризиками.

Скоринг використовується для оцінювання кредитоспроможності позичальника. Банк аналізує фінансовий стан клієнта, кредитну історію, рівень доходів, боргове навантаження, поведінкові характеристики та інші параметри. За

результатами формується ризиковий бал.

Скорингові моделі належать до найбільш поширених сучасних методів оцінки кредитного ризику. Їх перевага полягає у можливості стандартизувати процес ухвалення кредитного рішення, зменшити суб'єктивний вплив працівника банку та швидко класифікувати позичальників за рівнем ризику. Водночас ефективність скорингу залежить від якості даних, регулярного оновлення моделей і врахування макроекономічних змін.

У сучасній банківській практиці важливе значення мають моделі очікуваних кредитних збитків. Вони використовуються відповідно до логіки IFRS 9 і базуються на трьох основних показниках: імовірність дефолту позичальника, рівень втрат у разі дефолту та сума заборгованості на момент дефолту. IFRS 9 передбачає більш раннє визнання очікуваних кредитних втрат, а не лише фіксацію вже фактично понесених збитків. Відповідно до Положення НБУ № 351 кредитного ризику оцінюється як [38]:

$$ECL = PD \times LGD \times EAD, \quad (2.1)$$

де **ECL** — очікувані кредитні збитки, **PD** — імовірність дефолту, **LGD** — рівень втрат у разі дефолту, **EAD** — сума заборгованості під ризиком [38].

Стрес-тестування дає змогу оцінити, як банк витримає несприятливі події. Наприклад, зростання неповернень за кредитами, девальвацію національної валюти, падіння вартості застави, відтік депозитів або зниження ліквідності.

Його варто описати таким чином. Стрес-тестування є методом оцінки стійкості банку до кризових сценаріїв. На відміну від стандартного аналізу, цей метод не обмежується поточними показниками, а моделює можливий вплив негативних подій на капітал, ліквідність і прибутковість банку. В умовах воєнного стану значення стрес-тестування зростає, оскільки банки працюють в умовах підвищеної невизначеності, валютних коливань, кредитних втрат і операційних загроз.

Метод Value-at-Risk, або VaR, застосовується переважно для оцінки ринкового ризику. Він показує, яку максимальну суму банк може втратити за

певний період з визначеним рівнем імовірності. Наприклад, якщо одноденний VaR становить 10 млн грн при довірчому рівні 99 %, це означає, що за нормальних ринкових умов втрати банку за день не повинні перевищити 10 млн грн у 99 випадках зі 100.

GAP-аналіз застосовується для оцінки ризику ліквідності та процентного ризику. Він показує розрив між активами і зобов'язаннями банку за строками погашення або переоцінки процентних ставок.

Наприклад, якщо банк має багато короткострокових депозитів і водночас видає довгострокові кредити, виникає ризик ліквідності. Якщо процентні ставки зміняться, банк може втратити частину процентного доходу.

Сценарний аналіз близький до стрес-тестування, але ширший за змістом. Він передбачає оцінку кількох можливих варіантів розвитку подій: базового, оптимістичного та песимістичного.

Водночас слід ураховувати, що статистичні методи мають певні обмеження, зокрема високу залежність від якості й повноти вхідних даних, а також недостатнє врахування якісних (неформалізованих) факторів, що за певних умов може знижувати точність оцінювання ризиків [28, с. 13] (рис.1.4).

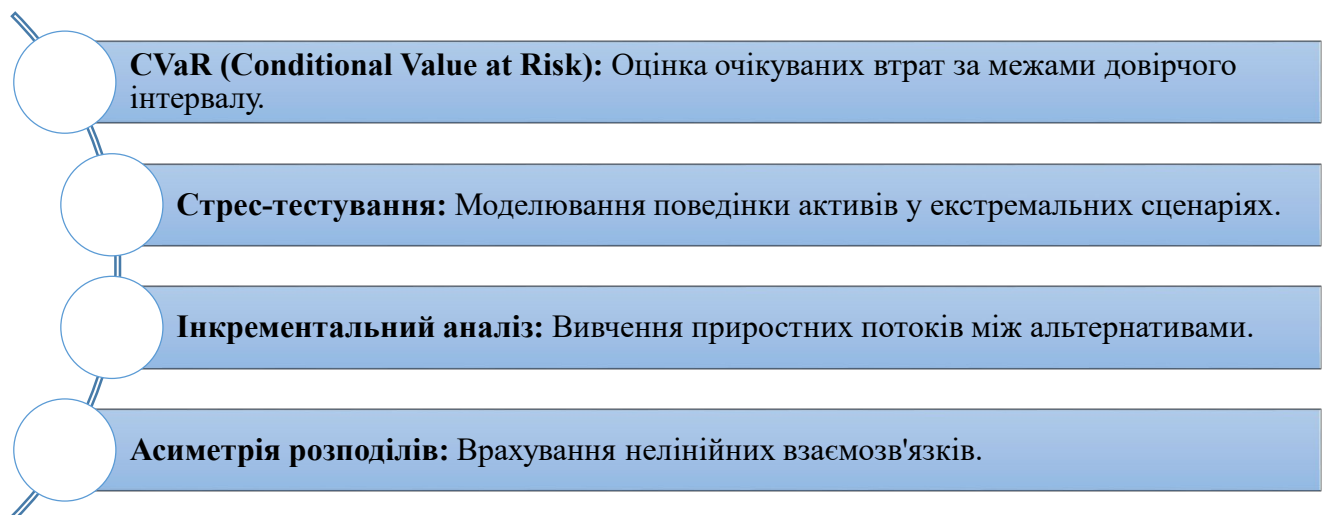

Рисунок 1.4 – Сучасні методи та підходи до оцінювання нових ризиків та загроз

Джерело: побудовано автором.

Проведений аналіз свідчить, що показники ліквідності виступають

основою для статистичного оцінювання ризиків у фінансовому бізнесі. Інтеграція коефіцієнтного аналізу з методами регресії, моделями часових рядів і стрес-тестуванням дозволяє сформувати комплексний підхід до управління ризиком ліквідності, що є ключовою умовою підвищення фінансової стійкості всієї банківської системи.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що стійкість фінансового бізнесу розглядається як результат ефективної інтеграції сучасних методів оцінювання ризиків, системи моніторингу, цифрових технологій та адаптивних управлінських рішень. Комплексне застосування цих елементів дозволяє банкам мінімізувати втрати, підвищувати надійність діяльності та забезпечувати стабільний розвиток навіть в умовах високої невизначеності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ У ФІНАНСОВОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз динаміки фінансової стійкості банківського сектору України

Фінансова стійкість банківського сектору є одним із ключових індикаторів ефективності функціонування фінансового бізнесу, оскільки саме банківські установи формують основу фінансового посередництва, забезпечують перерозподіл ресурсів між секторами економіки та підтримують безперервність грошового обігу. У сучасних умовах оцінка фінансової стійкості банківської системи України набуває особливого значення через вплив воєнних ризиків, інфляційних процесів, валютної нестабільності та змін регуляторного середовища. Національний банк України розглядає фінансову стійкість як здатність банківської системи виконувати свої функції навіть за умов реалізації несприятливих макроекономічних сценаріїв.

Упродовж останніх років банківський сектор України демонструє поступове відновлення після кризових явищ, пов'язаних із повномасштабною війною. За даними Національного банку України, банківська система зберегла високу капіталізацію, достатній рівень ліквідності та позитивну прибутковість, незважаючи на суттєве погіршення операційного середовища, що унаочнено НБУ в тепловій карті ризиків (рис. 2.1).

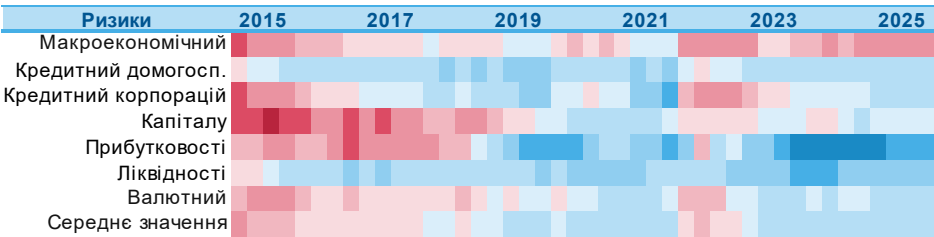

Рисунок 2.1 – Теплова карта ризиків фінансового сектору України

Джерело: Звіт про фінансову стабільність НБУ, грудень 2025

Як бачимо найбільш суттєвим є макроекономічний ризик, який враховує нові виклики, про які мова йшла в першому розділі, з якими стикаються фінансові установи, в першу чергу банки.

Оцінювання реальних темпів розвитку сектору потребує очищення показників від інфляційного впливу за допомогою дефлятора ВВП. Протягом 2016-2021 років значення цього індексу коливалося від мінімальних 8,2 % (2019 р.) до пікових 25,1% (2021 р.), тоді як у 2016, 2017, 2018 та 2020 роках воно становило 17,1%, 22,1%, 15,4% та 10,3% відповідно. Порівняльний аналіз свідчить: попри видиме номінальне зростання капіталу банків, рівень їхньої реальної капіталізації фактично скорочувався [30, с. 42].

Важливим фактором динаміки фінансової стійкості є також структура банківської системи. Зокрема, чотири державні банки (близько 6 % від загальної кількості) концентрують 23,37% капіталу та понад 40 % статутного капіталу системи, водночас акумулюючи значну частку збитків. Банки з приватним капіталом (70% установ) формують 56,7 % ресурсів, але також утримують 49,35% збитків [30, с. 42].

Аналіз прибутковості показує, що рентабельність активів (ROA) суттєво знизилась: з 35% у 2021 році до 9,33% у 2022 році. При цьому історично накопичені збитки залишаються значними: 51,9% збитковості капіталу у 2016 році, 116,73% у 2017 році та 15,84% у 2018 році, що продовжує негативно впливати на фінансову стійкість банків [30, с. 43].

Для оцінювання взаємозв'язку між макроекономічними умовами та кредитним ризиком банків доцільно використовувати кореляційно-регресійний інструментарій. Його застосування дає змогу виявити чутливість частки непрацюючих кредитів до змін ключових макроекономічних показників. Проведений аналіз засвідчив найтісніший зв'язок показника NPL із рівнем безробіття та інфляцією. Коефіцієнти кореляції становили відповідно 0,954 та 0,787. Це свідчить про високу залежність якості кредитного портфеля банків від стану ділової активності, платоспроможності позичальників і загального рівня макроекономічної нестабільності.

У цьому контексті аналіз фінансової стабільності банківського сектору потребує посиленої уваги до структури та якості позикових активів. Ключовим маркером кредитного ризику є частка непрацюючих кредитів, оскільки вона відображає не лише поточний стан кредитного портфеля, а й накопичені наслідки попередніх кризових шоків. Динаміка NPL у 2020–2025 рр. характеризувалася значною волатильністю, зумовленою пандемічними обмеженнями, повномасштабною війною, погіршенням фінансового стану позичальників, руйнуванням активів та зростанням невизначеності щодо майбутніх грошових потоків.

Центральним аспектом такого аналізу є вплив кредитних ризиків на капітал банків. Нагромадження ризиків зазвичай відбувається у фазі економічного піднесення, коли кредитні стандарти можуть пом'якшуватися, а оцінка ризику стає менш консервативною. Натомість масова реалізація кредитних ризиків припадає на періоди рецесії та кризових шоків. Це безпосередньо збільшує потребу у формуванні резервів під знецінення кредитного портфеля. Такі резерви мають виражений проциклічний характер, оскільки зростають саме тоді, коли прибутковість банків і здатність позичальників обслуговувати борг погіршуються. У результаті посилюється тиск на капітал і знижується фінансова стійкість банківських установ у кризові періоди.

Слід зазначити, що банку не потрібно формувати резерви на повну вартість непрацюючих кредитів, адже банк все одно може отримати від клієнта певні виплати. Частина непрацюючих кредитів, що покрита резервами називається коефіцієнтом покриття непрацюючих кредитів (NPL Coverage). Зазначений показник розраховується як, співвідношення резервів під кредити до стадії 3.

АТ «ПРАВЕКС БАНК» відповідно до українського, європейського законодавства та вимог групи Інтеза Санпаоло з метою управління кредитним ризиком відповідно до МСФЗ 9 класифікує кредити за 3-ма стадіями. Якщо кредит відноситься до стадії 1, його вважають «здоровим», тобто без суттєвого зростання кредитного ризику. Прострочена заборгованість становить не більше 30 днів.

Стадія 2 характеризується значним збільшенням кредитного ризику, але кредит ще не дефолтний. Прострочена заборгованість – від 31 до 90 днів. До Стадії 3 відносяться кредити з об’єктивними ознаками дефолту (кредити, що відносяться до цієї стадії називають непрацюючими). Наприклад, прострочена заборгованість більше 90 днів, втрата застави без погашення боргу, банк звертається до суду, задля повернення боргу. На основі цієї класифікації Банк розраховує резерви під кредитні збитки. Отже, відповідно до даних, що наявні у офіційних звітах було розраховано показник коефіцієнт покриття непрацюючих кредитів (рис. 2.2).

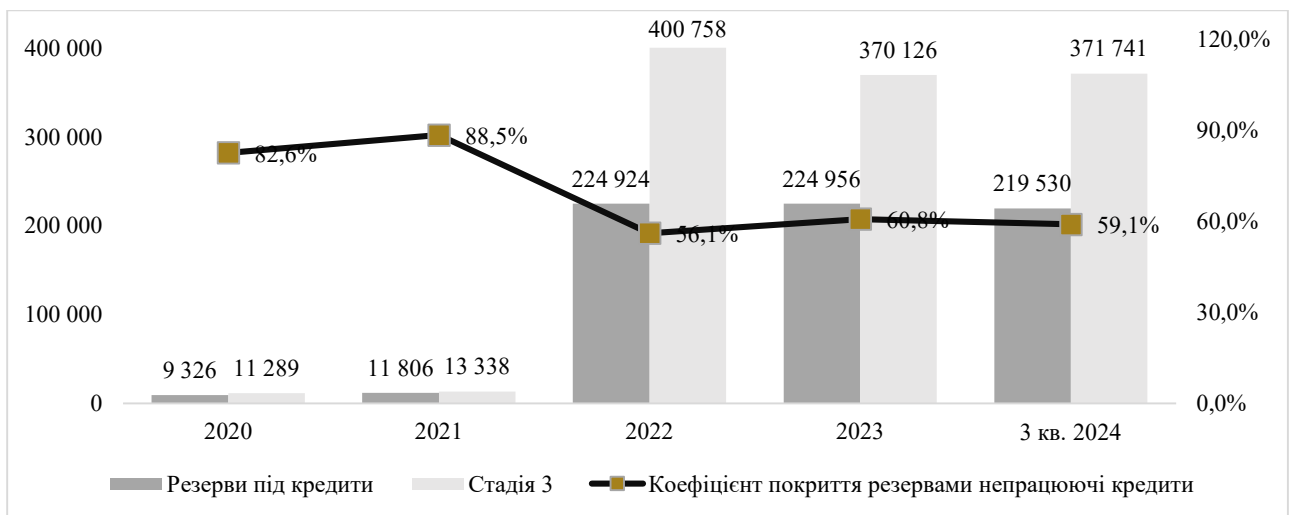

Рисунок 2.2 Співвідношення резервів АТ «ПРАВЕКС БАНК» під кредити стадії 3 та їх коефіцієнт покриття

Джерело: створено автором на основі [36, 38-42]

Протягом 2022 року відбувся суттєвий перехід кредитного портфеля установи до Стадії 3 (згідно з МСФЗ 9), що змусило фінансову установу масовано наростити обсяги відрахувань до резервів під кредитні збитки. Зокрема, під активи Стадії 3, загальний обсяг яких склав 400 758 тис. грн, було сформовано резерв у розмірі 224 924 тис. грн, внаслідок чого коефіцієнт покриття (NPL Coverage Ratio) досяг 56,1%, продемонструвавши зниження на 32,4% порівняно з аналогічним показником 2021 року. Дана негативна динаміка була безпосередньо зумовлена деградацією якості портфеля та втратою або руйнуванням заставного майна контрагентів внаслідок повномасштабного вторгнення [37].

Таблиця 2.1 – Матриця розподілу кредитів за корзинами за 1 рік у відсотках

A	0-7	8-30	31-60	61-90	90+
0 -7	98%	1%	0%	0%	1%
8-30	100%	0%	0%	0%	0%
31-60	25%	0%	0%	0%	75%
61-90	0%	0%	0%	0%	100%
90+	0%	0%	0%	0%	100%

У 2023 році зафіксовано тенденцію до скорочення абсолютного обсягу непрацюючих кредитів на тлі незначного донарахування резервів. Проте вже за підсумками 3 кварталу 2024 року спостерігалось помірне вивільнення резервів за рахунок індексації та переоцінки заставного забезпечення, що супроводжувалося незначним приростом NPL та зниженням коефіцієнта покриття до рівня 59,1%. Узагальнюючи зазначені тренди, АТ «ПРАВЕКС БАНК» демонструє належний рівень фінансової стійкості та здатність ефективно абсорбувати потенційні кредитні втрати, що позитивно сприймається акціонерами та регулятором сектору.

Окреслені тенденції в управлінні проблемною заборгованістю АТ «ПРАВЕКС БАНК» не є ізольованими, а повною мірою відображають загальну макропруденційну ситуацію в країні. Для об'єктивної оцінки ефективності ризик-стратегії установи необхідно зіставити її локальні результати з глобальними трендами, що характеризують динаміку NPL та якість кредитних портфелів у масштабах усієї банківської системи України (рис. 2.3).

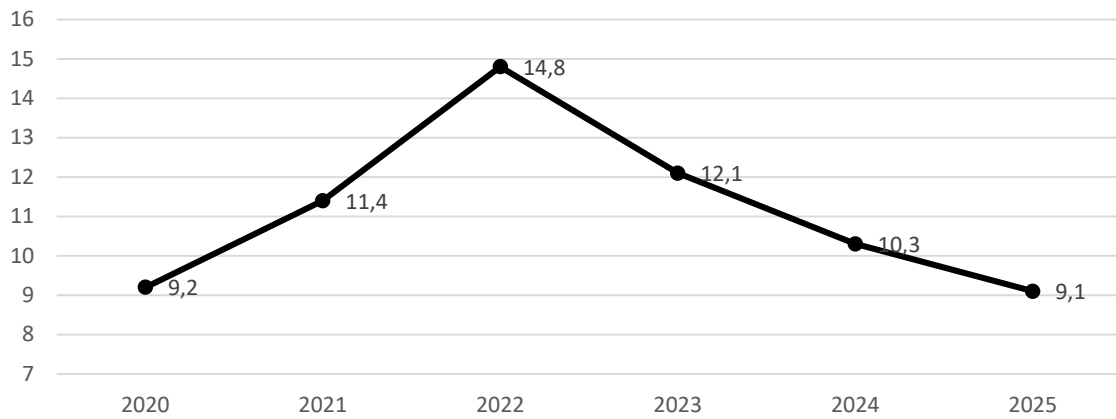

Рисунок 2.3 – Показник NPL у банківській системі України за період з 2020 по 2025 роки.

Джерело: складено автором на основі [31, с. 602–603]

На основі узагальнення емпіричних даних на рисунку 2.3 сформуємо такі висновки.

1. Зростання рівня NPL у банківській системі України (наприклад, до 14,8 % у 2022 р.) свідчить про погіршення якості кредитного портфеля. Це означає:

- підвищення ймовірності дефолтів позичальників;
- зростання кредитного ризику;
- необхідність формування додаткових резервів, що знижує прибутковість банків [31, с. 602–603].

2. Зниження NPL (до 9,1 % у 2025 р.) є ознакою стабілізації банківської системи України та покращення управління ризиками. Це може бути результатом:

- реструктуризації проблемної заборгованості;
- посилення кредитної політики банків;
- покращення макроекономічних умов [31, с. 603].

3. Динаміка NPL демонструє високу чутливість банківської системи до

макроекономічних чинників. Емпіричний аналіз дозволяє стверджувати, що деструктивний вплив на якість кредитного портфеля та рівень NPL мають насамперед такі фактори:

- безробіття (кореляція 0,954);
- інфляція (0,787);
- процентна політика центрального банку (0,575) [31, с. 603].

Оскільки якість кредитного портфеля виступає головним індикатором стабільності активів, динаміка NPL безпосередньо детермінує загальний рівень надійності фінансового сектору. Акумуляція або, навпаки, успішне очищення балансів від проблемної заборгованості прямо транслюється на показники капіталізації та прибутковості, визначаючи ключові вектори зміни фінансової стійкості банківської системи України в умовах тривалого макроекономічного тиску.

Банки використовують різні методи управління та оцінювання ризиків.

Рисунок 2.4 – Методи управління та оцінювання кредитного ризику в банку.

Джерело: складено авторами

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу емпіричних даних можна сформулювати комплексний висновок щодо ключових особливостей та закономірностей динаміки якості кредитних портфелів як на рівні окремої фінансової установи, так і в масштабах усієї банківської системи України. Перш за все, обидва графіки демонструють чітку синхронність макроекономічного шоку 2022 року, який став переломною точкою та каталізатором стрімкого зростання кредитних ризиків внаслідок повномасштабного вторгнення, руйнування заставного майна та зниження платоспроможності контрагентів. На загальносистемному рівні це проявилось у стрибку показника NPL до пікових 14,8%, що знайшло безпосереднє відображення у фінансовому стані АТ «ПРАВЕКС БАНК», де зафіксовано масований перехід кредитного портфеля до Стадії 3 (абсолютний обсяг непрацюючих активів досяг близько 400 000 тис. грн), змусивши банк оперативно нараховувати відрахування до резервів під кредитні збитки.

Водночас фундаментальною особливістю порівняння цих даних є характер їхнього відновлення у посткризовий період, де чітко простежується асиметрія між макрорівнями та мікрорівнями банківського сектору. Ключова відмінність полягає в тому, що графік показників усієї економіки демонструє повний цикл регенерації та завершене повернення до стабільного докризисного стану. Загальносистемний рівень NPL продемонстрував вражаючу траєкторію очищення, послідовно знижуючись з пікових 14,8% у 2022 році до 12,1% у 2023 році, 10,3% у 2024 році і, зрештою, повернувся до початкової позиції, зафіксувавшись на позначці 9,1% у 2025 році, що є навіть дещо кращим результатом, ніж стартові 9,2% у 2020 році. На противагу цьому, траєкторія АТ «ПРАВЕКС БАНК» на кінець доступного звітного періоду (3 квартал 2024 року) свідчить, що індивідуальний процес адаптації конкретної установи ще триває і показники банку поки що не досягли рівноваги докризисних років.

Попри виражену позитивну тенденцію до скорочення абсолютних обсягів

проблемної заборгованості після 2022 року та певне вивільнення резервів за рахунок індексації та переоцінки заставного забезпечення у 2024 році, поточні параметри ризику банку залишаються суттєво зміненими порівняно з періодом 2020-2021 років. Так, абсолютна маса непрацюючих кредитів Стадії 3 все ще суттєво перевищує мінімальні значення початку досліджуваного періоду, а коефіцієнт їхнього покриття резервами, який у 2020-2021 роках утримувався на безпечному та високому рівні 82,6% - 88,5%, станом на 3 квартал 2024 року стабілізувався лише на помірній позначці 59,1%.

Це підтверджує, що хоча банківська система в цілому завдяки масштабам регуляторних інструментів, реструктуризаціям та списанням безнадійних боргів спромоглася повністю нівелювати наслідки кризи у відсотковому вимірі, окрема комерційна установа потребує значно тривалішого часового лагу та поступової трансформації активів для повного відновлення колишнього запасу міцності та досягнення індивідуальних докризових маркерів фінансової стійкості.

Разом із тим встановлено, що застосування буферів капіталу має обмежену ефективність, оскільки їх вплив на динаміку кредитування є зворотним очікуваному. Зокрема, замість стримування кредитного буму банки компенсують регуляторні обмеження шляхом збільшення капіталу, що нівелює антициклічний ефект цих інструментів.

Більш ефективним інструментом забезпечення фінансової стійкості, за результатами дослідження, виступають динамічні резерви. У статті зазначено, що підвищення резервів практично завжди супроводжується скороченням обсягів кредитування, що свідчить про їх реальний вплив на стримування ризиків і стабілізацію банківської системи [29].

Самостійним вектором аналізу виступають структурні особливості банківського сектору, що безпосередньо формують його стійкість. Досвід свідчить, що фінансові установи зі значною питомою вагою інвестицій у державні боргові інструменти демонструють суттєво нижчу чутливість до інструментів макропруденційного регулювання. Подібний дисбаланс послаблює

монетарний та регуляторний трансмісійний механізм, суттєво знижуючи загальну ефективність політики центрального банку [29].

З точки зору динаміки фінансової стійкості, підкреслюємо, що поведінка банків є проциклічною:

- у періоди економічного зростання банки активно нарощують кредитування та ризики;
- у періоди спаду відбувається різке збільшення резервів і скорочення кредитної активності.

Така динаміка створює додаткові загрози для стабільності банківської системи, оскільки посилює коливання фінансового банківської системи залишається циклу. Разом з тим, загальний стан відносно стабільним завдяки дотриманню ключових базельських нормативів. Водночас спостерігається стрімке зростання вразливості до системних шоків - це вимагає оптимізації процесів управління капіталом, збільшення обсягів формування резервів та перегляду політики ризиковості операцій.

2.2 Нормативно-методичні підходи НБУ до оцінки ризиків банків

Оцінка ризиків у фінансовому бізнесі в Україні здійснюється в межах регуляторної системи, сформованої Національним банком України як центральним органом банківського нагляду. У сучасних умовах саме НБУ визначає основні принципи виявлення, вимірювання, контролю та мінімізації ризиків, які виникають у діяльності банківських установ. Особливість української моделі полягає в поєднанні міжнародних стандартів банківського регулювання з адаптацією до специфіки національного фінансового ринку, який перебуває під впливом воєнних, макроекономічних та структурних факторів.

Нормативна база оцінювання ризиків банків формується на основі положень Закону України «Про Національний банк України», Закону України

«Про банки і банківську діяльність», а також численних постанов НБУ, що регламентують порядок визначення ризиковості банківських операцій, достатності капіталу, ліквідності та внутрішніх процедур управління ризиками. У процесі реформування банківського сектору Національний банк поступово імплементує стандарти Базельського комітету з банківського нагляду, насамперед вимоги Basel II та Basel III, що передбачають ризик-орієнтований підхід до регулювання.

Нормативно-методологічною основою оцінювання фінансової стабільності виступають Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 [30]. Відповідно до цього регуляторного акта, стандарти аналізу кредитних ризиків регламентують обов'язкове дослідження макроекономічних факторів як базову та невід'ємну складову системи ризик-менеджменту сучасної банківської установи.

Нормативний підхід НБУ передбачає врахування макроекономічних факторів, що визначають рівень ризику, зокрема інфляції, рівня безробіття, облікової ставки, валютного курсу та темпів економічного зростання.

У структурі наглядових інструментів НБУ особливе місце посідає система оцінювання ризиків банків. Базуючись на відповідних нормативно-методичних вказівках, вона спрямована на комплексний аналіз фінансової стійкості банківського бізнесу. При цьому оцінювання спирається на поєднання внутрішніх параметрів діяльності банку та екзогенних макроекономічних факторів, що є ключовими детермінантами кредитного ризику [31, с. 601].

Регуляторні нормативи НБУ формують базис для побудови ефективної системи лімітування, яка використовується для деескалації та контролю кредитного ризику в банківських установах [32]. Дотримання цих нормативних параметрів є ключовим запобіжником проти формування кумулятивного ефекту концентрації ризиків, що дозволяє утримувати стабільність як окремих банків, так і вітчизняної фінансової системи загалом.

Таблиця 2.2 – Динаміка нормативних показників кредитного ризику в банківському секторі України за 2020-2024 рр., %

Норматив	Нормат. значення	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Н7 - макс. розмір ризику на одного контрагента	$\leq 25\%$	17,61%	19,14%	18,60%	17,80%	15,53%
Н8 - норматив великих кредитних ризиків	≤ 8 -кратного регул. Капіталу	105,00%	87,39%	72,35%	86,33%	63,13%
Н9 - макс. ризик за операціями з пов'язаними особами	$\leq 25\%$	7,02%	4,10%	3,71%	2,81%	1,08%

Джерело: [32]

За даними на таблиці (табл. 2.2), протягом усього досліджуваного періоду - з 01.01.2020 по 01.01.2024 - банківські установи України дотримувалися всіх нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ.

Таким чином, спостерігається стійка позитивна динаміка зниження всіх трьох нормативів:

- Н7 скоротився з 17,61 % (2020) до 15,53 % (2024), залишаючись у межах допустимого порогу $\leq 25\%$;
- Н8 знизився майже вдвічі — зі 105,0 % (2020) до 63,13 % (2024), хоча у 2019–2020 роках перевищував 100 %;
- Н9 демонструє найбільш помітне скорочення — з 7,02 % до 1,08 %, що свідчить про суттєве зниження ризиків кредитування пов'язаних осіб.

Ретроспективний аналіз динаміки показників банківського сектору дозволяє виявити такі закономірності. Траєкторія кредитування: у 2020 році під впливом пандемічної кризи обсяг наданих кредитів скоротився до 1 049 579 млн

грн. Проте вже у 2021 році відбулося компенсаційне відновлення ринку до пікового за п'ятирічний період значення - 1 149 567 млн грн.

Абсолютні обсяги дефолтних активів: мінімальний рівень непрацюючих кредитів зафіксовано у 2021 році, коли їхній обсяг упав до 345 131 млн грн, що свідчить про скорочення на 35% порівняно з базовим 2019 роком (530 780 млн грн). Водночас повномасштабні макроекономічні шоки 2022 року спровокували зростання портфеля NPL до 432 105 млн грн, тобто на 25,2% відносно попереднього року.

Питома вага простроченої заборгованості: динаміка частки проблемних активів у загальному портфелі демонструвала U-подібну траєкторію. Показник послідовно знижувався з 48,4% у 2019 році до локального мінімуму на рівні 30,0% у 2021 році, після чого під тиском воєнно-економічної кризи знову зріс до 38,1% у 2022 році та стабілізувався на позначці 37,4% у 2023 році.

Сучасний інструментарій управління ризиками, який доповнює стандартний нормативний підхід НБУ, включає такі методи, як стохастичне планування, надійна оптимізація, імітаційне моделювання та евристичні алгоритми. Зазначені математично-статистичні підходи доцільно розглядати як елементи єдиної інтегрованої системи банківського ризик-менеджменту.

Водночас у вітчизняній банківській практиці традиційно виокремлюють три базові стратегічні підходи до нівелювання загроз [32]:

1. Жорстке регулювання через систему лімітів на граничні обсяги кредитування;
2. Максимальна диверсифікація кредитного портфеля за критеріями тривалості, видів забезпечення, цільового призначення та категорій позичальників;
3. Формування цільових резервних фондів під очікувані збитки для ефективної абсорбції можливих фінансових втрат.

За даними Національного банку України, середній норматив достатності

регуляторного капіталу банків приблизно у 1,5 раза перевищує мінімально допустимий рівень, тоді як нормативи достатності капіталу першого рівня та основного капіталу першого рівня є більш ніж удвічі вищими за встановлені вимоги. Це свідчить про високий рівень капіталізації банківської системи та її здатність поглинати можливі збитки без порушення регуляторних нормативів[41].

З позиції динаміки фінансової стійкості важливим є те, що зміна нормативів капіталу не призводить до скорочення кредитування, як це передбачає класична теорія. Пейков О. доводить, що банки у відповідь на посилення вимог до капіталу обирають стратегію його нарощування, а не скорочення кредитної активності. Це свідчить про адаптивну поведінку банків та певну стійкість системи до регуляторних змін.

Трансформація вітчизняного банківського регулювання у напрямі інтеграції до європейського фінансового простору зумовила докорінну перебудову підходів до оцінювання фінансової стійкості кредитних установ. Протягом багатьох років фундаментальною основою для моніторингу капіталізації українського банківського сектору виступали економічні нормативи Н1, Н2, Н3.

Н1 - норматив мінімального розміру регулятивного капіталу, що виступає базовим джерелом покриття збитків від прояву різноманітних ризиків. [39, с. 42].

Н2 - норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, який відображає спроможність фінансової установи вчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Його мінімальне граничне значення має становити не менше 10% від сукупної величини активів і позабалансових інструментів, зважених за рівнем ризику.

Н3 - норматив достатності основного капіталу, який визначає спроможність банку покривати власні зобов'язання за рахунок найбільш надійних та стабільних складових капіталу (основного капіталу). Мінімальне граничне значення цього показника має становити не менше 7% від загальної

величини активів та позабалансових зобов'язань, зважених за рівнем ризику.

Їх розрахунок базувався на нормах Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (табл. 2.3). Проте у межах виконання умов Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також реалізації стратегічних орієнтирів Національного банку України щодо впровадження положень Базеля III та Директиви 2013/36/EU (CRD IV), у 2024 році відбувся перехід на принципово нову модель капіталізації банків[40].

Таблиця 2.3 – Дотримання економічних нормативів власного капіталу в цілому по банківській системі України

Роки	Н1 Регулятив-ний капітал (млн грн)	Н2 Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	Н3 Норматив достатності основного капіталу (не менше 7 %)
2016	129816,9	12,31	
2017	109653,6	12,69	
2018	115817,6	16,1	
2019	126116,7	16,18	
2020	150313,8	19,66	13,5
2021	182283,6	21,98	15,67
2022	211742,3	18,01	11,99

Джерело:[39]

З позиції динамічного аналізу фінансової стійкості, важливим є те, що формальне зростання показників капіталу супроводжувався їх реальним зменшенням з урахуванням інфляційних процесів. Зокрема, при номінальному зростанні регулятивного капіталу на 62% у 2016–2022 рр., статистичне моделювання показало наявність від'ємного тренду його динаміки із середнім щорічним скороченням на 8 997,26 млн грн [39, с. 43].

Прагнучи забезпечити високу системну стабільність та синхронізувати вітчизняне регуляторне поле з європейськими стандартами, Національний банк України наразі активно модернізує пруденційний інструментарій. У межах переходу до ризик-орієнтованого нагляду (SREP - Supervisory Review and Evaluation Process) регулятор упроваджує нові методи оцінювання ризиків фінансового бізнесу, що дозволяють здійснювати превентивний моніторинг

капіталу та ліквідності. Зокрема, ключова увага приділяється інноваційним підходам.

Банківський сектор України продовжує зберігати значний запас регуляторного капіталу, який істотно перевищує встановлені мінімальні вимоги. За даними Національного банку України, середній норматив достатності регуляторного капіталу банків приблизно у 1,5 раза перевищує мінімально допустимий рівень, тоді як нормативи достатності капіталу першого рівня та основного капіталу першого рівня є більш ніж удвічі вищими за встановлені вимоги.

Рис. 2.5 демонструє одночасну динаміку абсолютного обсягу регуляторного капіталу та основного капіталу першого рівня, а також показників достатності капіталу. Протягом аналізованого періоду з грудня 2022 року до листопада 2025 року спостерігається стає зростання обсягів як додаткового, так і основного капіталу. Найбільшу частку регуляторного капіталу формує основний капітал першого рівня (K1), тоді як додатковий капітал становить порівняно невелику частку його структури. Після середини 2024 року основний капітал продовжує поступово збільшуватися, що свідчить про подальше зміцнення власної капітальної бази банків.

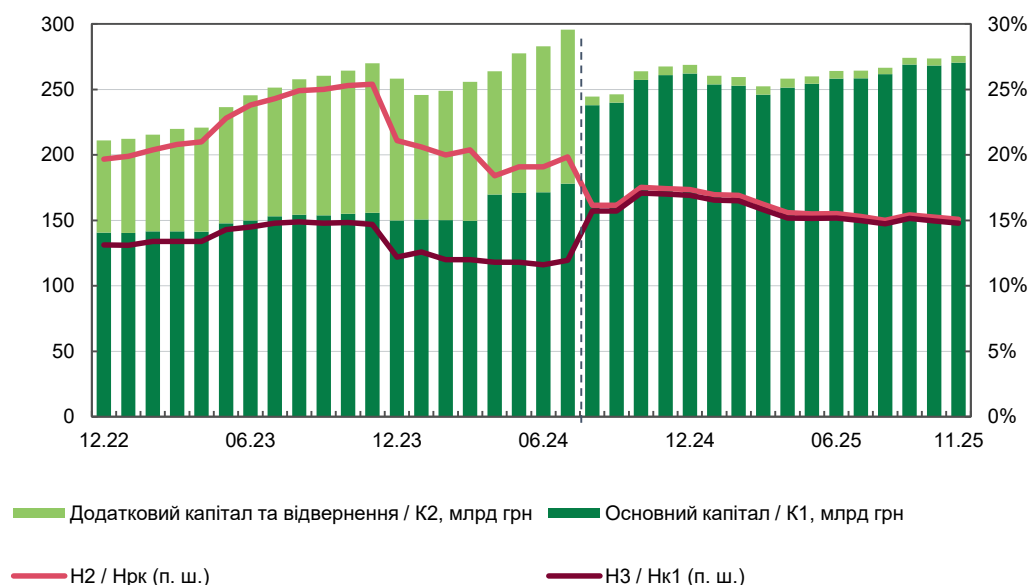

Рисунок 2.5 – Складові регулятивного капіталу та нормативи їх достатності

Джерело: [41, с. 38]

Одночасно рис. 2.5 відображає динаміку нормативів достатності капіталу — нормативу достатності регуляторного капіталу (Н2) та нормативу достатності капіталу першого рівня (Н3). До серпня 2024 року замість капіталу першого рівня використовувався показник капіталу 2-го рівня (К2), тому на графіку до цього періоду наведено нормативи Н2 та Н3 у попередній методології, а після серпня 2024 року — відповідно до оновленого підходу.

У 2025 році українські банки вперше провели процес оцінки достатності внутрішньої ліквідності (Internal Liquidity Adequacy Assessment Process, ILAAP) (рис. 2.5), який є одним із ключових елементів європейської системи управління ризиками банків. ILAAP спрямований на підвищення ефективності управління ліквідністю банку та покращення якості наглядової оцінки. У межах процесу банки здійснюють комплексну оцінку власної ліквідності, визначають ризики ліквідності та оцінюють ефективність стратегії управління ними. ILAAP є складовою процесу наглядового перегляду та оцінки (SREP), а його результати використовуються регулятором для аналізу фінансової стійкості банків. Процес охоплює дві взаємодоповнювальні перспективи: економічну, яка передбачає оцінку впливу внутрішніх і зовнішніх факторів ризику на ліквідність банку у короткостроковому (один рік) та довгостроковому (три роки) горизонтах, і нормативну, що спрямована на перевірку здатності банку дотримуватися встановлених регуляторних вимог до ліквідності у базовому та несприятливому сценаріях. Крім того, ILAAP включає проведення стрес-тестування та формування плану підтримання достатнього рівня ліквідності.

Результати першого застосування ILAAP засвідчили низькі ризики ліквідності банківського сектору України та значний запас ліквідності системи, водночас дозволивши визначити напрями, які потребують подальшого вдосконалення. Загалом банки успішно впоралися із проведенням оцінки, що пояснюється вже сформованою нормативною базою управління ліквідністю. Під час економічної оцінки більшість установ використовували модифіковані показники LCR та NSFR, адаптуючи коефіцієнти впливу коштів і потреби у фінансуванні до власного історичного досвіду кризових періодів. Водночас окремі

банки змінювали визначення високоліквідних активів і доступного фінансування або спрощували окремі методики розрахунку, наприклад, не враховували очікувані надходження коштів. Переважна більшість банків оцінювала модифіковані показники ліквідності лише за базовим сценарієм, тоді як лише третина системно важливих банків здійснювала відповідні розрахунки і для несприятливого сценарію (рис. 2.6).

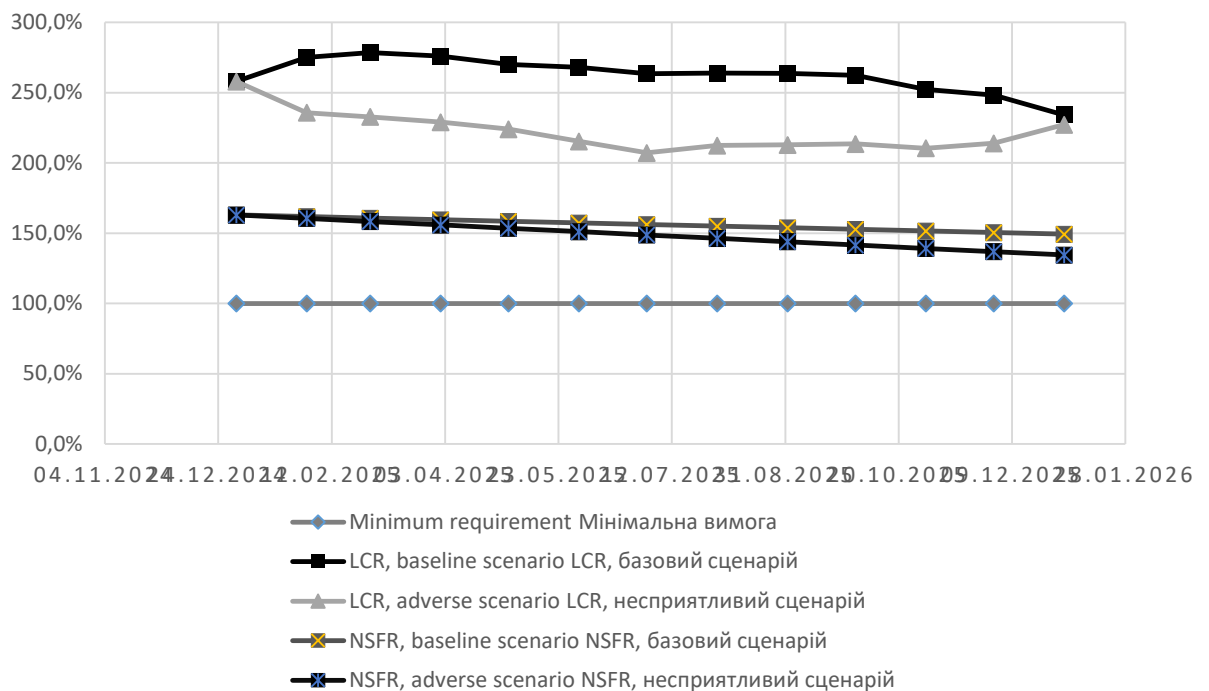

Рисунок 2.6 – Усереднені нормативи ліквідності системно важливих банків в усіх валютах за нормативною перспективою

Джерело: [41, с. 26]

Проведений аналіз також показав, що банки значно детальніше оцінювали короткострокову ліквідність, ніж довгострокове фінансування. Для аналізу довгострокової перспективи майже не використовувалися окремі припущення щодо реалізації довгострокових ризиків, хоча практично всі установи прогнозували зростання обсягів основних операцій та відповідної потреби у фінансуванні. За результатами економічної оцінки лише один банк виявив дефіцит ліквідності, тоді як решта системно важливих банків підтвердили достатність загального обсягу

ліквідності та фінансування[41].

Аналіз рисунку 2.6 підтверджує зроблені висновки. Протягом періоду з січня 2025 року до січня 2026 року всі показники суттєво перевищували мінімальну нормативну вимогу у 100 %. Найвищими залишалися значення LCR у базовому сценарії, які коливалися приблизно в межах 240–275 %, хоча наприкінці періоду спостерігалось їх поступове зниження. Показники LCR у несприятливому сценарії були нижчими, однак також стабільно перевищували норматив, перебуваючи орієнтовно на рівні 205–230 %. Це свідчить про значний запас короткострокової ліквідності навіть за умов реалізації несприятливих сценаріїв.

Показники NSFR характеризувалися значно меншою варіативністю. У базовому сценарії вони поступово знижувалися приблизно зі 160 % до 150 %, тоді як у несприятливому сценарії – із близько 155 % до 135–140 %. Незважаючи на таку тенденцію, обидва показники протягом усього періоду залишалися істотно вищими за мінімально допустиме значення, що підтверджує достатній рівень стабільного довгострокового фінансування банківської системи.

Діючий нормативно-методичний підхід НБУ забезпечує системну основу для ефективного обмеження та контролю кредитного ризику банківських установ. Позитивна динаміка нормативів концентрації кредитного ризику (Н7, Н8 та Н9) у період 2020-2024 років підтверджує загальне підвищення якості банківського ризик-менеджменту в країні. Разом з тим стрімке зростання обсягів непрацюючих кредитів у 2022-2023 роках та погіршення структури простроченої заборгованості вказують на об'єктивну необхідність подальшої модернізації методологічного інструментарію. Перспективним напрямом тут є інтеграція технологій штучного інтелекту та адаптація прогностичних моделей до умов тривалої економічної нестабільності.

Емпіричні дані підтверджують, що в структурі регулятивного капіталу українського банківського сектору ключову питому вагу займає основний капітал першого рівня (Tier 1), який володіє найвищою здатністю до абсорбції збитків. Траєкторія відповідного графіка відображає стійкий тренд до капіталізації системи на тлі збереження значного проміжку безпеки між фактичними показниками та

регуляторними лімітами. Подібна конфігурація забезпечує формування потужного захисного буфера, що гарантує загальну макропруденційну стабільність ринку та дозволяє фінансовому бізнесу мінімізувати кредитне стиснення в умовах екзогенних шоків.

Це підтверджує, що в умовах системних шоків внутрішні моделі оцінки ризиків та фактор ринкового страху мають для банків більшу вагу, ніж встановлені регулятором капітальні норми. Відповідно пошук сучасних підходів до їх оцінювання стає важливим елементом управління фінансовим бізнесом.

2.3 Практична оцінка ризиків та стрес-тестування банківського сектору України

Практична оцінка ризиків у банківському секторі України в сучасних умовах дедалі більше ґрунтується на поєднанні традиційного фінансового аналізу та системного стрес-тестування. Якщо стандартні показники ліквідності, достатності капіталу та якості активів дають змогу визначити поточний фінансовий стан банківської установи, то стрес-тестування дозволяє оцінити її здатність функціонувати в умовах реалізації кризових сценаріїв. У наукових дослідженнях наголошується, що саме стрес-тестування сьогодні є одним із найбільш ефективних інструментів раннього виявлення прихованих ризиків, які не завжди можна виявити за допомогою стандартного аналізу звітності.

Особливого значення ця методика набула після початку повномасштабної війни, коли традиційні моделі оцінювання ризиків перестали повністю враховувати нові джерела нестабільності. Воєнні дії призвели до суттєвого погіршення якості кредитного портфеля, зростання операційних ризиків, втрати фізичної інфраструктури окремих банків та підвищення валютної вразливості фінансової системи. Дослідники зазначають, що в таких умовах Національний банк України був змушений адаптувати підходи до оцінки ризиків, розширивши перелік сценаріїв та включивши до аналізу додаткові макроекономічні шоки.

Сутність стрес-тестування полягає у моделюванні ситуації, за якої на банківську систему одночасно впливають кілька негативних факторів. До таких факторів можуть належати:

- суттєва девальвація національної валюти;
- різке зростання інфляції;
- зниження ВВП;
- погіршення платоспроможності позичальників;
- зростання рівня непрацюючих кредитів;
- відтік депозитів;
- зниження вартості заставного майна.

У практиці Національного банку України стрес-тестування є частиною щорічної оцінки стійкості банків. У 2025 році НБУ відновив повномасштабне тестування банків не лише за базовим, а й за несприятливим сценарієм, що охоплює установи, які контролюють близько 90 % активів банківської системи. Це свідчить про перехід від формального нагляду до більш глибокого ризик-орієнтованого підходу.[10]

Основні положення регулятора включають:

1. Встановлення цільових показників капіталу: На основі результатів тестування НБУ визначив для кожного банку «необхідні (цільові) рівні достатності капіталу». Для низки установ ці нормативи були встановлені вище мінімально допустимих.
2. Розробка програм оздоровлення: Банки, у яких було виявлено дефіцит капіталу за результатами сценаріїв, зобов'язані були скласти програми капіталізації або реструктуризації.
3. Терміни реалізації: Усі заплановані в межах цих програм заходи фінустанови мали реалізувати у визначений термін.
4. Методи досягнення цілей: Для виконання вимог регулятора банкам рекомендувалося:
 - Реструктуризувати баланси.

- Підвищувати операційну ефективність.
- Спрямовувати прибуток на збільшення капіталу, а не на виплату дивідендів.

5. Прискорити продаж непрофільних активів, оскільки їхня вартість негативно впливала на капітал (особливо актуально для державних банків та деяких приватних, таких як Мегабанк).

6. Динаміка вимог: Регулятор передбачив поступове підвищення вимог до капіталу в період з 2021 по 2024 рік, включаючи введення різних буферів (консервації капіталу та системної важливості).[11]

У статті Красної І. В. та Громницької І. Ю. стрес-тестування ліквідності розглядається як інструмент оцінювання здатності банківської системи витримувати кризові сценарії шляхом моделювання негативних шоків (відтік депозитів, девальвація, погіршення якості активів) та їх впливу на норматив LCR [21, с. 128].

Таблиця 2.4 – Результати здійснення стрес-тестування ліквідності банківської системи України

Група Банків	Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR) у всіх валютах (30.06.2023 факт)	Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR) у іноземних валютах (30.06.2023 факт)	Легка криза: у всіх валютах	Легка криза: у іноземних валютах	Помірна криза: у всіх валютах	Помірна криза: у іноземних валютах	Сильна криза: у всіх валютах	Сильна криза: у іноземних валютах
Державні	271,82%	427,88%	94,44%	-9,43%	101,43%	-7,20%	108,82%	-4,79%
Приватні	198,06%	298,33%	-65,31%	-28,91%	-61,46%	-26,84%	-57,39%	-24,64%
З іноземним капіталом	436,30%	394,91%	221,25%	5,56%	231,38%	6,11%	242,02%	6,70%
Банківська система	387,93%	433,34%	172,75%	-0,70%	181,89%	0,23%	191,50%	1,21%

Джерело:[21]

Таким чином, під результатом стрес-тестування автори розуміють зміну значення LCR під впливом різних сценаріїв кризи та визначення, чи здатна

банківська система дотримуватися нормативного значення $LCR > 100\%$ в умовах шоків [21, с. 129].

В таблиці 2.4 відображено, що вітчизняний банківський сектор володіє вагомим проміжком ліквідності в межах базового сценарного плану, що доводить його здатність ефективно протидіяти макропруденційним викликам навіть після безпрецедентного тиску воєнного періоду [21, с. 128].

Отже, результати стрес-тестування ліквідності свідчать, що банківська система України має високий запас ліквідності у нормальних умовах, проте є структурно вразливою до кризових сценаріїв, особливо в частині валютної ліквідності. Найбільш слабкою ланкою виступають приватні банки, тоді як банки з іноземним капіталом демонструють найвищу стійкість.

Стрес-тестування у даному випадку дозволяє не лише оцінити здатність системи витримувати шоки, але й виявити приховані дисбаланси ліквідності, які можуть призвести до системної кризи у разі погіршення економічної ситуації.

Загальний рівень стійкості системи в базових умовах: Результати оцінювання засвідчують наявність суттєвого інституційного запасу міцності банківського сектору України за базового сценарію. Це беззаперечно підтверджує високу адаптивність та життєздатність фінансової системи навіть після проходження через деструктивні фази вже реалізованих воєнно-економічних шоків.

Детермінація валютних ризиків як ключової вразливості: Головною деструктивною точкою в архітектурі ліквідності виступає ресурсний дисбаланс в іноземній валюті. Навіть за умови помірного (легкого) стресового навантаження сукупна система фіксує дефіцит валютних коштів на рівні $-0,70\%$. Особливо критичною є ситуація у групі державних банків, де маркер ліквідності стабільно перебуває в зоні від'ємних значень. Зазначена тенденція прямо вказує на гостру обмеженість наявного інструментарію управління валютною позицією та касовими розривами в іноземних деномінаціях.

Концентрація ризиків у розрізі приватного капіталу: Банки з вітчизняним приватним капіталом ідентифіковані як найбільш вразлива та ризикована

кластерна група. В усіх без винятку стресових сценаріях їхній коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) демонструє критичне негативне відхилення від нормативного значення (досягаючи пікових дефіцитних позначок до -65,31%). У практичному вимірі це сигналізує про повну неспроможність даної групи установ самотійно нівелювати масовані раптові відтоки клієнтських коштів у разі розгортання панічних настроїв [21, с. 130].

Амортизаційні властивості банків з іноземним капіталом: Фінансові установи, що контролюються міжнародними банківськими групами, традиційно демонструють еталонну стабільність. Їхній індикатор LCR упевнено перевищує регуляторний мінімум у 100% за всіма видами валют. Навіть у моменти моделювання глибоких фаз макроекономічної кризи їхні результуючі показники зберігають стійку позитивну динаміку, виступаючи стабілізаційним буфером для всього ринку [21, с. 129-130].

Кумулятивний підсумок стрес-тестування: Незважаючи на те, що банківська система України загалом успішно проходить процедуру стрес-тестування, архітектура її безпеки має ознаки глибокої асиметрії. Стійкість розподілена вкрай нерівномірно між різними групами за формою власності, що створює передумови для виникнення ефекту «доміно» (ланцюгової реакції), коли банкрутство чи технічний дефолт кількох слабких приватних установ може спровокувати кризу недовіри до всього сектору. Як наслідок, мінімізація цих загроз у перспективі вимагатиме залучення екстрених інструментів додаткового рефінансування та фондування з боку регулятора [21, с. 130].

Навіть в умовах збройного конфлікту рівень ризиків, здатних негативно вплинути на банківську систему України, поступово знижується і наразі залишається в межах прийнятних значень.

2.4 Основні проблеми оцінки ризиків у банківському секторі України

Незважаючи на поступове вдосконалення підходів до управління ризиками у фінансовому бізнесі, система оцінки ризиків у банківському секторі України

залишається пов'язаною з низкою суттєвих проблем, які обмежують точність прогнозування, знижують ефективність регуляторного контролю та ускладнюють формування своєчасних управлінських рішень (табл. 2.4). В умовах підвищеної макроекономічної нестабільності саме якість оцінки ризиків визначає здатність банківської системи своєчасно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози. Проте на практиці між формальним застосуванням методик та реальним вимірюванням ризиковості банків часто існує суттєвий розрив.

Однією з ключових проблем залишається висока залежність моделей оцінки ризиків від історичних даних. Більшість кількісних методів, які використовуються банками та регулятором, базуються на припущенні, що майбутні ризики можуть бути оцінені на основі попередньої статистики. Такий підхід є ефективним у відносно стабільному середовищі, однак в умовах воєнних дій, різких валютних коливань та структурних змін економіки історичні дані часто втрачають прогностичну цінність. Моделі, побудовані на минулих тенденціях, можуть суттєво недооцінювати нові типи ризиків, що виникають під впливом нестандартних кризових факторів. У результаті банки можуть формувати недостатні резерви або неправильно визначати потребу в капіталі.

Також однією з деструктивних проблем, що безпосередньо викривлює точність оцінювання фінансових загроз, є значний обсяг проблемних активів у секторі. За підсумками 2024 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у вітчизняній банківській системі утримувалася на рівні близько 30%, що суттєво перевищує граничні та безпечні значення, характерні для стабільних фінансових моделей [33, с. 450]. Подібний стан речей констатує тривале акумулювання кредитного ризику протягом попередніх ретроспективних періодів. Це суттєво ускладнює практичне застосування класичних статистичних моделей, оскільки вагома частина кредитного портфеля вже перебуває у стані дефолту і жодним чином не відображає стандартної, прогнозованої поведінки сумлінних позичальників.

Визначальною рисою сучасного етапу розвитку фінансового сектору є кумулятивне посилення впливу макроекономічного середовища на

результативність оцінювання фінансових загроз. В умовах тривалого воєнного стану, суттєвого інфляційного тиску та високої волатильності валютного ринку банківські ризики набувають вираженого системного характеру, тому їх адекватне прогнозування є неможливим виключно на основі мікроекономічних індикаторів діяльності конкретної фінансової установи [33, с. 448-449]. Як наслідок, класичні підходи до оцінювання кредитоспроможності контрагентів стрімко втрачають свою аналітичну ефективність, якщо вони не інтегровані з факторами екзогенного середовища.

Самостійною науково-практичною проблемою є обмежений потенціал традиційних інструментів оцінювання фінансових загроз. Застосування стандартних скорингових моделей та класичного коефіцієнтного аналізу не забезпечує належної точності та репрезентативності в умовах високої макроекономічної невизначеності. Зазначена обставина обумовлює об'єктивну необхідність імплементації передових підходів, зокрема інтеграції технологій Big Data та алгоритмів машинного навчання, які дозволяють оперативно опрацьовувати значно більший масив неструктурованих чинників і суттєво підвищувати якість прогностичного моделювання [33, с. 448].

Суттєвим дестабілізуючим чинником у процесі ризик-моніторингу виступає низька якість наявної інформаційної бази. Гострий дефіцит достовірних даних про реальний фінансово-майновий стан позичальників, що критично загострився в умовах воєнного часу, суттєво знижує прогностичний потенціал діючих моделей оцінювання ризиків. Подібна інформаційна асиметрія призводить до кумулятивного зростання рівня невизначеності та мультиплікує ймовірність прийняття помилкових або неоптимальних управлінських рішень [33, с. 449].

Вагомим дестабілізуючим чинником у цьому контексті виступає проциклічність банківської діяльності, яка суттєво ускладнює горизонт довгострокового оцінювання фінансових загроз. На етапі макроекономічного піднесення фінансові установи традиційно виявляють схильність до недооцінки потенційних ризиків, що супроводжується агресивним розширенням обсягів кредитування. Натомість у фазі рецесії та кризових збурень відбувається

кумулятивне посилення деструктивних процесів - різке погіршення якості портфеля та стрімке накопичення проблемних активів. Подібна амплітуда коливань створює жорсткі методологічні перешкоди для побудови інваріантних, стабільних моделей оцінювання ризиків [33, с. 448].

Додатковим стратегічним викликом є висока складність адаптації вітчизняного банківського сектору до міжнародних регуляторних стандартів, насамперед директив Базельського комітету (Basel III). Імплементація цих імперативів вимагає залучення значних капітальних ресурсів та кардинальної перебудови внутрішніх підходів до ризик-менеджменту. Це завдання суттєво ускладнюється хронічним дефіцитом вільних можливостей банківських установ та загальною перманентною нестабільністю економічного середовища в Україні

Новітнім стратегічним викликом для фінансових установ виступає масштабна цифровізація банківського сектору. Практичне впровадження інструментів штучного інтелекту та автоматизованих систем оцінювання кредитоспроможності (скорингу) відкриває унікальні можливості для максимізації точності аналізу ризиків. Проте зазначений технологічний вектор одночасно генерує специфічні загрози, безпосередньо пов'язані з уразливістю кібербезпеки, виникненням системних алгоритмічних помилок та критичною залежністю фінансових інститутів від стабільності ІТ-інфраструктури [33, с. 448-449].

Таблиця 2.5 – Узагальнююча таблиця проблем оцінювання ризиків у банківському секторі України

Проблема оцінювання ризиків	Сутність проблеми	Прояв у банківській системі	Наслідки для фінансової стійкості
Високий рівень NPL	Значна частка проблемних кредитів у портфелі банків	Близько 30 % у 2024 р.	Спотворення оцінки ризиків, зниження прибутковості
Макроекономічна нестабільність	Вплив інфляції, війни, валютних коливань	Висока волатильність фінансових показників	Зростання системного ризику, ускладнення прогнозування
Обмеженість традиційних методів	Недостатня ефективність класичних моделей (скоринг, коефіцієнти)	Низька точність оцінок у кризових умовах	Помилкові управлінські рішення, недооцінка ризиків

Продовження таблиці 2.5

Проблема оцінювання ризиків	Сутність проблеми	Прояв у банківській системі	Наслідки для фінансової стійкості
Низька якість даних	Недостатність або недостовірність інформації про позичальників	Особливо актуально в умовах війни	Підвищення невизначеності та ризику помилок
Проциклічність банківської діяльності	Зміна поведінки банків залежно від економічного циклу	Надмірне кредитування у зростанні, різке скорочення у кризі	Посилення фінансових коливань і накопичення ризиків
Адаптація до Basel III	Складність впровадження міжнародних стандартів	Підвищені вимоги до капіталу і ризик-менеджменту	Зростання навантаження на банки, потреба в ресурсах
Цифровізація та нові ризики	Використання AI, Big Data, автоматизації	Залежність від технологій	Кіберризики, алгоритмічні помилки
Висока залежність від зовнішніх факторів	Неможливість ізолювати банківські ризики від економіки	Сильна кореляція з макропоказниками	Підвищення системної вразливості

Джерело: Розроблено автором на основі [33]

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що ключові деструктивні проблеми оцінювання ризиків у банківському секторі України мають виражений комплексний характер і формуються під синергетичним впливом як ендегенних (внутрішньобанківських), так і екзогенних (зовнішніх макроекономічних) факторів. Критична концентрація проблемних кредитів, перманентна макроекономічна турбулентність, інструментальний дефіцит традиційних методів, інформаційна асиметрія та висока капіталомісткість імплементації міжнародних стандартів у сукупності суттєво девальвують ефективність класичного ризик-менеджменту. Зазначені обставини об'єктивно обумовлюють імперативну необхідність невідкладного переходу до гнучких, адаптивних та високотехнологічних підходів до моделювання й оцінювання ризиків у вітчизняній банківській системі.

ВИСНОВКИ

Проведений комплексний аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що сучасна система оцінювання фінансових ризиків у банківському секторі України формується на перетині класичних кількісних методів, нормативно-регуляторних підходів та новітніх аналітичних інструментів. При цьому її розвиток відбувається в умовах високої макроекономічної нестабільності, що суттєво впливає як на ефективність оцінювання ризиків, так і на їхню структуру.

Насамперед слід зазначити, що основою оцінювання ризиків у банківській діяльності залишаються традиційні фінансово-аналітичні методи, зокрема коефіцієнтний аналіз (LCR, H2, H3), аналіз структури активів і пасивів, а також показники якості кредитного портфеля (NPL). Ці індикатори забезпечують базову оцінку фінансової стійкості банків та дозволяють здійснювати порівняльний аналіз у межах банківської системи. Зокрема, високі значення LCR (понад 300 %) свідчать про значний запас ліквідності, тоді як зростання частки NPL до рівня близько 30 % сигналізує про суттєве погіршення якості активів та підвищення кредитного ризику.

Водночас аналіз показує, що статичні показники мають обмежену інформативність, оскільки не враховують динамічні зміни зовнішнього середовища. У зв'язку з цим важливу роль відіграють статистичні методи оцінювання ризиків, зокрема регресійний аналіз, аналіз часових рядів та кореляційні моделі. Їх застосування дозволяє встановити залежність ризиків від макроекономічних факторів. Наприклад, доведено, що рівень NPL має високу кореляцію з безробіттям (0,954) та інфляцією (0,787), що підтверджує системний характер ризиків у банківській сфері.

Окреме місце у сучасній практиці займає стрес-тестування, яке дозволяє оцінити стійкість банків до кризових сценаріїв. Результати аналізу свідчать, що навіть за наявності значного запасу ліквідності у базових умовах банківська

система України демонструє вразливість до шоків, особливо в частині валютної ліквідності. Так, у стрес-сценаріях спостерігається дефіцит ліквідності в іноземній валюті та критичне погіршення показників у приватних банків, що свідчить про нерівномірність фінансової стійкості системи.

Важливим компонентом оцінювання ризиків є нормативно-методичні підходи регулятора, які базуються на ризик-орієнтованому нагляді, аналізі капіталу та інтеграції макроекономічних факторів у процес оцінювання. Такі підходи забезпечують системність оцінювання ризиків та сприяють підвищенню прозорості банківської діяльності. Разом із тим їх ефективність значною мірою залежить від якості даних і здатності банків адаптуватися до змін регуляторного середовища.

Поряд із цим у дослідженнях підкреслюється зростаюча роль сучасних цифрових методів оцінювання ризиків, зокрема використання технологій Big Data, машинного навчання та штучного інтелекту. Ці інструменти дозволяють підвищити точність прогнозування ризиків і враховувати широкий спектр факторів, однак їх впровадження супроводжується новими викликами, такими як кіберризики, алгоритмічні помилки та залежність від якості даних.

Разом з тим проведений аналіз дозволяє виокремити низку системних проблем, що виникають у процесі оцінювання фінансових ризиків. Однією з ключових є високий рівень проблемних кредитів, який спотворює результати моделей та ускладнює прогнозування ризиків. Не менш важливою проблемою є макроекономічна нестабільність, що зумовлює високу волатильність фінансових показників і знижує ефективність традиційних методів аналізу.

Суттєвим обмеженням виступає також низька якість інформаційної бази, що особливо актуально в умовах воєнного стану. Недостатність достовірних даних призводить до підвищення невизначеності та знижує точність навіть найбільш складних моделей оцінювання ризиків. Крім того, значною проблемою є проциклічність банківської діяльності, яка проявляється у накопиченні ризиків у періоди економічного зростання та їх реалізації під час криз, що ускладнює

побудову стабільних прогнозних моделей.

Окремо слід відзначити складність адаптації банківської системи України до міжнародних стандартів (Basel III). Незважаючи на формальне виконання нормативів, їх практичне впровадження супроводжується значними витратами ресурсів та потребує трансформації внутрішніх систем ризик-менеджменту.

Таким чином, узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що сучасна система оцінювання фінансових ризиків у банківському секторі України має комплексний і багаторівневий характер, поєднуючи кількісні, статистичні, нормативні та інноваційні підходи. Водночас її ефективність обмежується низкою системних проблем, серед яких ключовими є висока частка проблемних активів, макроекономічна нестабільність, обмеженість традиційних методів, недостатня якість даних та нерівномірність фінансової стійкості банків.

У цих умовах підвищення ефективності оцінювання ризиків потребує переходу до інтегрованих моделей, що поєднують макроекономічний аналіз, сучасні цифрові технології та вдосконалені методи стрес-тестування, а також посилення ролі превентивного регулювання і підвищення якості інформаційного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васюк Н. В. Формування механізму стійкого розвитку машинобудівних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. С. 125–128.
2. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. *Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія*. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
3. Гальчак Х. Р. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління. 2016. С. 69–74.
4. Демиденко Л. М. Концептуальні підходи до забезпечення стійкого розвитку підприємства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. С. 92–96.
5. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. *Principles of Corporate Finance*. 13th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2019. 992 p.
6. *Фінансовий бізнес: інновації, фінтех, регулювання : міжнародна колективна монографія* / за заг. ред. Л. О. Примостки ; Л. О. Примостка, І. В. Краснова та ін. Київ : КНЕУ, 2021. 375 с.
7. Зоріна О. А. Методи аналізу фінансових ризиків. *Міжнародний збірник наукових праць*. 2011. № 2. С. 221–229.
8. Клапків М. С. *Страховання фінансових ризиків : монографія*. Тернопіль : Економічна думка ; Карт-бланш, 2002. 570 с.
9. Лавренюк В. В., Лук'янчук Д. Ю. Управління валютним ризиком банку в умовах турбулентності на світових фінансових ринках. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11 (514). С. 288–295. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-11-288-295.
10. Підходи до стрес-тестування банків у 2025 році / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pidhodi-do-stres-testuvannya-bankiv-u-2025-rotsi> (дата звернення: 11.06.2026).
11. Звіт про стрес-тестування банків у 2021 році / Національний банк

України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-schodo-stres-testuvannya-bankiv-u-2021-rotsi> (дата звернення: 11.06.2026).

12. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: https://bank.gov.ua/legislation/Resolution_11062018_64 (дата звернення: 11.06.2026).

13. Статистика фінансового сектору / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 11.06.2026).

14. Peters O. The ergodicity problem in economics. *Nature Physics*. 2019. Vol. 15. P. 1216–1221. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41567-019-0732-0>

15. Мунтян Л. Концепт «суспільство ризику» в категоріальному апараті публічного управління = *The Concept of «Risk Society» within the Conceptual Apparatus of Public Administration. Публічне управління та регіональний розвиток*. 2025. № 28. С. 409–426.

16. Лопушняк Г., Шанда в : КНЕУ, 2025. 309 с.

17. Житар М. Глобальні тренди та виклики впровадження ESG-стандартів у фінансові стратегії компаній: інтеграція, адаптація та оцінка ефективності. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2025. № 1 (16). С. 33–42. DOI: 10.26565/2786-4995-2025-1-03.

18. Коломієць Ю. Ю., Кочорба В. Ю. Оцінювання кредитних ризиків у системі ризик-менеджменту банківських структур. *Бізнес Інформ*. 2024. № 1. С. 320–332.

19. Polishchuk Y., Tepluk M., Gernego I., Ivashchenko A., Horbov V., Lavreniuk V. Business model design in relocation management through qualimetric approach. *Business: Theory and Practice*. 2026. Vol. 27, No. 1. P. 34–44. DOI: 10.3846/btp.2026.21915.

20. Панченко К. С. Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 45–48.

21. Краснова І. В., Громницька І. Ю., Васьківська Н. О. Модель стрес-

тестування ризику ліквідності банків в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 122–130. DOI: 10.32782/2415-3583/29.19.

22. Грушко В. І., Кузьмінський В. О., Пікуль О. В. Трансформація вимог щодо формування капіталу під операційні ризики в банку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. № 4 (80). С. 31–39. DOI: 10.31732/2663-2209-2025-80-31-39.

23. *Financial Soundness Indicators Compilation Guide*. Washington, DC : International Monetary Fund, 2019. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781484396209/9781484396209.xml> (дата звернення: 11.06.2026).

24. Чайковський Є. Науково-методичні підходи до оцінювання рівня фінансової стабільності банківської системи. *Вісник економіки*. 2025. № 1. С. 100–107. DOI: 10.35774/visnyk2025.01.094.

25. Хома І. Б., Вітер Д. В. Розроблення інструментарію оцінювання ризику у системі управління кредитною діяльністю банку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. Вип. 26. С. 168–174. DOI: 10.32782/2708-0366/2025.26.18.

26. Дорошенко Н., Дубініна С. Фінансовий підхід до оцінки ефективності управління банком. *Молодий вчений*. 2024. № 6 (130). С. 178–184. DOI: 10.32839/2304-5809/2024-6-130-12.

27. Вінниченко О. В. Ліквідність банку: сутність, фактори впливу та методи оцінки. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 199–206. DOI: 10.32983/2222-4459-2024-4-199-206.

28. Захожай В. Б. Застосування статистичних методів для оцінки фінансової стійкості банківських установ в умовах економічної нестабільності. *Академічні візії*. 2024. № 35. DOI: 10.5281/zenodo.13734585.

29. Пейков О. Ефективність застосування капітальних інструментів макропруденційної політики в антикризовому регулюванні національного банківського сектору. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. № 2 (78). С. 124–131. DOI: 10.31732/2663-2209-2025-78-124-131.

30. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» : затв. постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

31. Завада В. Я. Методологічні підходи до оцінювання ризиків у системі забезпечення безпеки кредитування. *Економіка та суспільство*. 2026. Вип. 83. С. 600–604. DOI: 10.32782/2524-0072/2026-83-73.

32. Щербіюк А. П., Ткачук Н. М. Сучасні підходи до управління кредитним ризиком банку: теоретичні засади та практичні інструменти. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-63-27.

33. Оніщенко С., Березовик В., Бабенко-Левада В. Оцінка стратегій управління кредитними ризиками в банках України. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. С. 448–450. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-71-107.

34. Краснова І. В., Громницька І. Ю. Процес розгортання кризи ліквідності банківської системи в циклічних умовах. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 343–350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_5_52 (дата звернення: 11.06.2026).

35. Ільчук В., Федорів Ю. Фінансові ризики банківських установ та шляхи їх мінімізації в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. 2025. № 1 (30). С. 133–148. DOI: 10.25140/2410-9576-2025-1(30)-133-148.

36. Річний звіт за 2023 рік АТ «ПРАВЕКС БАНК». Київ : АТ «ПРАВЕКС БАНК», 2024. URL: <https://www.pravex.com.ua/storage/files/annualreportpravexbank2023withauditorreport-ukr.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

37. Річний звіт за 2022 рік АТ «ПРАВЕКС БАНК». Київ : АТ «ПРАВЕКС БАНК», 2023. URL: https://www.pravex.com.ua/storage/files/annual-report-pravex-bank-2022-with-auditor-report-ukr-prx-2_1682667093.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

38. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова

Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 11.06.2026).

39. Халатур С. М., Грабчук О. М., Іванова Р. Ю. Специфічні риси формування ресурсів банку в умовах агресивного середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 2. С. 38–44. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.2.38.

40. Омеленчук В. А. Стрес-тестування в контексті забезпечення стабільності банківського сектору. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 72. DOI: 10.5281/zenodo.18596310.

41. *Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2025 року* / Національний банк України. Київ : Національний банк України, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2025-roku> (дата звернення: 11.06.2026).

42. Піддубний І., Горюнов Д. Оцінка прямих збитків та непрямих втрат енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії: Станом на травень 2024 року. Київ: KSE School of Economics, 2024. 35 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/KSE_Vpliv-vii--ni-na-energetiku_UA-1.pdf (дата звернення: 11.06.2026).

43. Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.06.2026).

44. Гавва В. Ринок цифрових фінансових активів: регулювання ризиків. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-83>

45. Adrian T., Iyer T., Qureshi M. Crypto Prices Move More in Sync With Stocks, Posing New Risks. *IMF Blog*. 2022. January 11. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/01/11/crypto-prices-move-more-in-sync-with-stocks-posing-new-risks>